

Ölümün Belirsizliğinin Yatırım Kararları Üzerine Etkisinin İncelenmesi

Investigation of the Effect of Death Uncertainty on Investment Decisions

Faruk DAYI¹, Özlem TAŞ², Mehmet Yaser GENCAN³

Geliş Tarihi (Received): 15.11.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 25.04.2023

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2023

Öz: Tarih boyunca ölüm insanların hayatlarında var olan bir gerçek olup, insanların yaşam tarzını, tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir kavram olmuştur. Kişisel, çevresel ve finansal faktörlerin yanı sıra ölüm ve ölüme karşı duyulan kaygısında insanların yatırım kararlarını etkilemesi beklenmektedir. Bu çalışmada bireylerinin ölüm kaygılarının yatırım kararları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Anket yöntemiyle 394 katılımcıdan toplanan veriler ile SPSS 22 ve AMOS 23 programlarında analizler yapılmıştır. Çalışmanın uygulamasında geçerlik ve güvenilirlik analizi, doğrulayıcı faktör analizi, yapısal eşitlik modeli ve farklılık analizleri ile hipotezler test edilmiştir. Analiz sonucunda ölümün belirsizliğinin bireylerin aşırı iyimserlik, kayıptan kaçınma ve tutuculuk eğilimleri arasında ilişkisi test edilmemiştir. Ölümün belirsizliğinin bireylerin aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma ve sürü psikolojisi davranış gösterme eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Kadınların ölümün belirsizliği algılarının erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölümün belirsizliğinin bireylerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm Kaygısı, Yatırım Kararı, Bireysel Yatırımcı, Davranışsal Finans, Yapısal Eşitlik Modeli

&

Abstract: Throughout history, death has been an important fact that significantly affects people's lifestyles, attitudes, and behaviors. Personal, environmental, and financial factors, as well as death and anxiety about death, are expected to influence people's investment decisions. This study examined the effect of death anxiety on investment decisions. The sample consisted of 394 participants. Data were collected using a survey method. The data were analyzed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) and Analysis of Moment Structures (AMOS). Validity and reliability analyzes, and confirmatory factor analyzes were performed with the obtained data. The hypotheses of the study were tested with the structural equation model and difference analysis. Uncertainty about death could not be tested relationship between individuals' excessive optimism, loss aversion and conservatism tendencies. Uncertainty about death had a significant effect on participants' tendency to show overconfidence, avoidance of regret, and herd behavior. It was found that the uncertainty of death did not differ significantly according to the age of the individuals.

Keywords: Death Anxiety, Investment Decision, Individual Investor, Behavioral Finance, Structural Equation Modeling

Atıf/Cite as: Dayı, F., Taş, Ö., Gencan, M. Y. (2023). Ölümün Belirsizliğinin Yatırım Kararları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 706-736. doi: 10.11616/asbi.1205380

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Doç. Dr., Faruk Dayı, Kastamonu Üniversitesi, fdayi@kastamonu.edu.tr.

² Doktora öğrencisi, Özlem Taş, Kastamonu Üniversitesi, ozlemtas93@outlook.com. (Sorumlu Yazar)

³ Doktora öğrencisi, Mehmet Yaser Gencan, Kastamonu Üniversitesi, mehmetgencan10@gmail.com.

1. Giriş

İnsanlığın ölüm karşısında gösterdikleri tutum ve davranışlar farklı yollarla (yazılı/sözlü gibi) anlatılmaya çalışılmıştır. Tarih boyunca ölümün anlatılmaya ve açıklanmaya çalışılması, insanların ölümü basit bir durum olarak görmediklerinin bir kanıtıdır. Bu nedenle ölüm kavramı din, felsefe, psikoloji, sanat, tıp ve edebiyat gibi birçok farklı disiplinde araştırılan bir konu olmuştur. Ölüm, insanın kendi elinde olmayan, kontrol edilemeyen ve insan hayatının en önemli safhası olarak görülmektedir (Erdoğan ve Özkan, 2007: 172). Ölüm her ne kadar insanın istemediği ve kaçtığı bir durum olsa da her insanın yaşayacağı bir gerçektir. Ölüme yön vermek insanın kendisinden olmayan bir durum olup ölüm her varlık için farklılık göstermektedir (Gashi, 2011: 45).

İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan ölüm insanın varoluşundan bu yana dinsel anlamda bir lanet ya da insana verilen bir ceza olarak düşünülmüştür (Spellman, 2017: 382). Bu durumda ortaya çıkan ölümlülük duygusu sürekli olarak ölümü düşünme gibi dürtüsel bir takıntıya dönüşmüştür. Bazı insanlar ölüm kaygısı ile yaşarken bazıları ölümü düşünmeden yaşamaktadır (Mohammadzadeh vd., 2018: 395). Ölüm kaygısının insanı birçok yönden etkisi altına aldığını ve ölüme yönelik kaygının en çok insanın kendi ölümünden dolayı ortaya çıktığı görülmektedir. İnsanın ölümü iyi ya da kötü algılaması, insanların yaşamları, tutum ve davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Kalyoncu, 2011: 35-50). Bu nedenle ölümün, insanın yaşamı boyunca yaptığı her işte ve verdiği her kararda yönlendirici bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Ölüm kavramı bir yerde görüldüğünde hangi duyguların zihnimizde canlanacağı daha önceden zihnimizde yer edinen ölüm kaygısı ile ilişkilendirilerek ortaya çıkacağı ifade edilmektedir. Olumsuz anlamda bir ölüm düşüncesi ölüm korkusunun ortaya çıkmasındaki en önemli sebep olarak görülmektedir. Bu nedenle ölüm korkusu kişinin davranışlarını, yaşam biçimini ve karakterini etkileyen önemli bir faktördür. Ölüm korkusu daha birçok korkunun temel nedeni olarak kabul edilmektedir (Kalyoncu, 2011: 31). İnsanda ölüm kaygısı çocukluk, ergenlik veya sonraki dönemlerde bilinçaltında oluşan düşüncelerden oluştuğu görüşü genel olarak kabul edilmiştir. Ölüm kaygısının ortaya çıkmasına etkili olan faktörlerden bazıları da ölümü algılama biçimi, cezalandırılma korkusu ve dinlerin ölüme ilişkin tanımlarıdır. Amerika'da yapılan araştırmaya göre ölüm kaygısının ortaya çıkmasında etkili olan bir faktöründe psikolojik faktörler olduğu ifade edilmektedir. Depresyon ve kaygı seviyesi gibi psikolojik faktörlerin bireylerde ölüm kaygısını arttırdığı belirtilmiştir (Erdoğan ve Özkan, 2007: 173). Bu nedenle ölüm kaygısının bireylerin yatırım kararını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir.

Yatırım kararı bireylere göre değişkenlik göstermektedir. Karar verirken bireyler çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Yatırımcılar risk, belirsizlik ve tercih seçenekleri gibi karmaşık birçok faktörle karşı karşıya kalmaktadır (Awais vd., 2016: 73). Ekonomik ve finansal faktörlerin yanı sıra bireylerin düşünceleri, geçmişte kazandıkları deneyimler ve fırsatları değerlendirme gibi birçok faktörden etkilendikleri görülmektedir (Taner ve Akkaya, 2005: 47). Dolayısıyla bireysel yatırımcıların deneyimleri, kaygı ve endişeleri yatırım kararlarını etkileyebilmektedir. Bu amaçla çalışmada ölümün belirsizliğinin bireylerin yatırım kararları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Benzer nitelikte bir çalışmaya rastlanılmadığı için çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde ölüm ve ölüm kaygısı, yatırım kararları ve yatırım tercihleri kavramları açıklanmaktadır.

2.1. Ölüm ve Ölüm Kaygısı

İnsanoğlunun var oluşundan bu zamana ölümlü bir varlık olduğunu bilmesine rağmen ölümsüzlüğü isteyerek hayatta kalmaya yaşamaya çalışmıştır (Kandemir, 2020: 126). Yaşam ve ölüm kavramları birbirinden ayrı olarak düşünülse de yaşam ve ölüm kavramları bir bütün olarak görülmektedir. Ölüm yaşamın bir sebebidir ve yaşamı tamamlamaktadır (Karakuş vd., 2012: 42). Ölüm, insanın sinirsel hareketlerinin ve beyinsel fonksiyonlarının kaybedilmesi ve insan vücudundaki biyolojik işleyişin tamamen sonlanması olarak tanımlanmaktadır. İnsanın kendi ölümüne bir anlam yükleyebilmesi için hayattaki yeri ve konumunun farkına varması gerekmektedir. Ölüme yönelik gösterilen davranışlar insanın hayata karşı olan tutumunu şekillendirmesinin yanı sıra toplumun ahlaki değerlerinin ortaya koyulmasına da bir temel oluşturmaktadır (Spellman, 2017: 15).

Ölüm deneyimlenemeyen bir kavram olmasına rağmen elbet bir gün gerçekleşecektir. İnsan bir gün öleceğini bilmesine rağmen, onu kabullenmesi zordur (Dastur, 2019: 31). İnsanın dünyayı anlayabilmek için çabalaması sadece yaşamı merak etme amacıyla değil aynı zamanda hayatının devamlılığını sağlamak içindir. İnsan varoluşundan itibaren varlığını anlamaya çalışarak onu sürdürebilmek için çabalamaktadır. Çünkü insanın hayatındaki temel amacı yaşamının devamlılığını sağlayabilmektir. Bu nedenle insanın hayatının her döneminde yaşamsal faaliyetlere odaklanması, ölümü kabullenme gerçeğini daha çok zorlaştırmaktadır (Sezer ve Saya, 2019: 151). Bu durum insanın varlığının sürekliliğini sağlamaya çalışmak amacıyla çeşitli yol ve yöntemler bulma arayışına girmesine neden olmuştur. Bu arayışlar kültürden kültüre, inançtan inanca göre farklılık göstermektedir. Nirvana'ya ulaşmak ya da ölümden sonraki hayata inanarak ölümsüzlüğe ulaşmaya çalışmak bu farklılıklara örnek olarak gösterilebilir. Bazı insanlar ise dünyadaki varlıklarını sürdürmek ve ölümsüzleşmek için çeşitli eserler ortaya koymuşlardır. Ölümsüzlüğe ulaşmak için çabalanan yollar ne kadar farklı olsa da ortak amaç "ölümsüzlüğe ulaşma arzusudur". İnsanların tarih boyunca ebedi bir hayat için "ab-ı hayat suyu" arayışı da bu durumun en güzel örneğidir (Kandemir, 2020: 126).

Ölüm ve yaşam birbirinden ayrılması mümkün olmayan iki kavramdır. Yaşam, anlamını ölümün kaçınılmaz olduğu gerçeğinden alır. İnsanın ölümün ne zaman, nerede ve ne şekilde gerçekleşeceğini bilmemesi ve elbet bir gün ölümün geleceğini bilmesi, insanın sahip olduğu hayatın anlamını ve şekillenmesini etkilemektedir. Örneğin başarılar-başarısızlıklar, zorluklar, mücadeleler ve yaşam koşullarındaki değişimler insanın ölüme karşı bakış açısını etkilemektedir. İnsanın ölüme yüklediği anlam ile ölüm korkusu çocukluktan ergenliğe, yetişkinliğe ve yaşlılık dönemine kadar değişiklik gösterebilmektedir (Cicerelli, 1998: 715). Bu nedenle ölüm kaygısı kavramı sadece yaşlı bireyleri etkilemekle kalmamış her yaş grubundaki bireylerin hayatını ve hayat kalitesini önemli ölçüde etkilediği belirtilmektedir (Öztürk vd., 2011: 43).

Kaygı kavramı ile ilgili farklı tanımların olması, ölüm kaygısı kavramında ortak bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı ölüm kaygısı kavramıyla ilgili farklı görüş ve düşünceler ortaya çıkmıştır (Erdoğan ve Özkan, 2007: 172). Ölüm kaygısı, basit bir kavram gibi görünse de karmaşık bir yapıya sahiptir. Dünyayı, çevreyi ve yaşamın anlamını kavrayabilmek için ölüm kaygısı hakkında birçok fikrin edinilmesi gerekmektedir (Zilboorg, 1943: 466). Ölüm kaygısının ortaya çıkmasındaki sebepleri açıklamak için çeşitli fikir ve görüşler ortaya atılsa da net bir sonuca ulaşılamamıştır. Ölüm kaygısını etkileyen faktörler ve bu faktörlerin etkileme düzeylerine yönelik ortaya çıkan sonuçlar da birbirleri ile çelişmektedir. Her ne kadar ölüm kaygısı ile ilgili ortak bir tanımlama yapılmış olmasına rağmen ölüm kaygısı bireylerin psikolojisini etkilediği görülmektedir (Karakuş vd., 2012: 72).

Benton vd. (2007) iki tür ölüm kaygısından bahsetmektedir. Bunlardan birincisi; varoluşsal yani bilinmeyen ölüm kaygısıdır. Varoluşsal ölüm kaygısı insanların ölümünden sonra ne olduğu ile ilgilidir. İkincisi ise somut yani bilinen ölüm kaygısıdır. Somut ölüm kaygısı insanın ölümlükten sonra

vücudunda olabilecek değişikliklerden kaynaklanan kaygıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda içsel kontrol odağına ve yüksek düzeyde içsel bir dindarlığa sahip olan insanlarda varoluşsal ve somut ölüm kaygısı düzeylerinin diğer insanlardan daha az olduğu tespit edilmiştir (Benton vd., 2007: 338).

Bazı toplumlar hasta ve yaşlı insanları, diğer insanlardan gizlemekle suçlanmaktadır. Çünkü bu durum insanların ölüme karşı olan duyarlılığını azaltmaktadır. Böyle bir uygulamanın yapılması insanda ölüm kaygısını iki şekilde etkilemektedir. Bunlardan birincisi insanların günlük gerçeklikten uzaklaşmasının ölüm konusunda daha fazla kaygı duyulmasına sebep olmasıdır. İkincisi ise insanın olağan ölüm sürecinden uzaklaşması dolayısıyla insanları ölüm algısının duygusal sonuçlarından uzaklaştırmasıdır (Schumaker vd., 1988: 42). Kişisel belirsizlik, ölümlle ilgili belirsizlik ve kontrol kaybı gibi birçok faktör insanın sosyal ilişkilerine, amaçlarına ve dünya görüşlerine bağlılığını artırmaktadır (Jonas vd., 2014: 220). Bu nedenle insanı ölümün varlığından uzaklaştırmak yerine, insanın yaşamını, tercihlerini ve sosyal ilişkilerini ölümün varlığını göz önüne alarak şekillendirmesinin daha doğru bir karar olacağı düşünülmektedir.

2.2. Yatırım Kararları

Yatırım kararlarını etkileyen birçok faktör vardır. Ekonomik ve finansal faktörler yatırım kararları üzerinde etkili olabilmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin düşünceleri, deneyimleri ve fırsatları değerlendirme gibi faktörlerden de etkilendiği ifade edilmektedir (Taner ve Akkaya, 2005: 47). Yatırım kararlarını etkileyen önemli faktörlerden biri de belirsizliktir. Belirsizlik koşulları altında yatırım kararı alınarak gelecek ile ilgili bir öngöründe bulunmaktadır (Hespos ve Strassmann, 1965: 244). Bireyler belirsizlik durumunda risk olarak yatırım kararını vermektedir. Bireylerin yatırım araçlarının getirisi ile riskinin birbirleriyle paralellik gösterdiğini düşünerek tercihlerini belirlemelidir. Çünkü finansal aracın riski ne kadar yüksekse getirisinin de o kadar yüksek; riski ne kadar düşükse getirisinin de o kadar düşük olacağını dikkate alarak karar vermelidirler (Demireli, 2007: 123-124).

Bireysel yatırımcı, kendi adına ve hesabına işlem yapan yatırımcılara denilmektedir. Bireysel yatırımcıların riski algılamaları ve yatırım tercihleri kurumsal yatırımcılardan farklılık göstermektedir. Çünkü bireylerin yatırım tercihlerinde psikolojik, demografik ve çevresel faktörler etkili olmaktadır (Cihangir vd., 2016: 130). Bireylerin yatırım kararı ve tercihlerini etkileyen faktörleri kişisel, finansal ve çevresel faktörler olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Yatırımcıların yaşı, cinsiyeti, gelir ve eğitim durumu gibi demografik özellikleri ile sağlık durumu, yaşam tarzı, psikolojik durumu gibi kişisel özelliklerin yatırım kararlarında etkili olduğu ifade edilmektedir. Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında etkili olan bir diğer faktör ise finansal faktörlerdir. Finansal faktörler; birikimi koruma isteği, birikimi değerlendirme ve arttırma isteği ve sürekli olarak gelir elde etme isteğidir. Bireysel yatırım kararlarını etkileyen son faktör ise çevresel faktörlerdir. Çevresel faktörler, yatırım yapacak bireyin yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel yapısı, referans aldığı grup ve aile ilişkilerini içermektedir (Özaltın vd., 2015: 402-404).

Bireysel yatırımcıların amacı getiri elde etmek olup en doğru yatırım aracını seçmeleri gerekmektedir. Yatırım aşamasında karşılaşılan olumsuz faktörler rasyonel karar vermeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Hayta, 2014: 345). Günümüzde bireysel yatırımcıların çoğu karar verme aşamasında hislerine göre seçim yapmaktadır. Yatırımcıların hislerine güvenerek karar alması, karmaşık durumlarda karar vermesini kolaylaştıran basit ve temel bir yöntemdir. Bireylerin sezgisel kararlar alması deneyimlerine ve psikolojik nedenlere dayanmaktadır (Kesbiç ve Yiğit, 2016: 81). Bireylerin psikolojik ve rasyonel olmayan davranışlarının yatırım kararları üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir (Sever vd., 2020: 11). Çünkü bireysel yatırımcılar rasyonel davranarak riski minimize etmek isteseler de bu durumun genellikle gerçekleşmediği belirtilmektedir. Bu nedenle bireylerin davranışları, geleneksel finansın

öngördüğü ölçüde mantık ve rasyonellikten uzaklaşarak hatalı tercih yapmalarına neden olabilmektedir (Hayta, 2014: 329).

2.3. Yatırımcı Eğilimleri

Bireylerin yatırım kararlarında hangi faktörlerin etkili olduğu finans biliminde son zamanlarda en çok araştırılan konulardan biri olmuştur. Bireysel yatırımcıların karar verme davranışları hakkında çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Geleneksel finans yaklaşımı bireylerin rasyonel davrandıklarını varsaymaktadır (Tekin, 2018: 159). Yapılan araştırmalar sonucunda ise bireylerin yatırım kararı verirken bazı tercihlerinde rasyonel davranmadıkları; bilişsel, sosyal, psikolojik ve çevresel faktörlerden etkilendikleri belirtilmektedir (Yürekli ve Yılmaz, 2021: 2). Dolayısıyla bireysel yatırımcıların yatırım kararı aşamasında sınırlı rasyonelliğin egemen olduğu görülmektedir. Sınırlı rasyonellik sonucunda ortaya çıkan aşırı güven, iyimserlik, pişmanlıktan kaçınma, kayıptan kaçınma, sürü davranışı ve tutuculuk eğilimlerinin en çok araştırılan konular olduğu ifade edilmektedir (Atasever ve Baydur, 2021: 34). Bu nedenle yatırım kararlarında bilişsel ve duygusal faktörlerin diğer faktörler kadar önemli olduğu göz ardı edilmemelidir (Aygün ve Aytekin, 2016: 155).

Aşırı güven, bireylerin sezgilerine, deneyimlerine ve yeteneklerine duydukları inanç olarak tanımlanmaktadır. Kendilerine aşırı güven duyan bireyler normalden daha fazla zekâ ve bilgiye sahip olduklarını düşünerek kendi tahmin ve kararlarının doğruluğuna inanmaktadırlar (Pompian, 2006: 51). Kendi tahmin ve kararlarının doğruluğuna diğer bireylerin kararlarından daha fazla güvenirlere. Yatırımlardan elde edecekleri kazancı kendi deneyim ve bilgi birikimlerine dayandırırken, olası kayıpları ise çevresel faktörlere dayandırmaktadır (Çiftçi, 2017: 53). Bireyler başarılarını gereğinden fazla önemsediklerinden daha yüksek tutarlarda işlem yapmaktadırlar (Pailer ve Yıldız, 2021: 26). Bireyler kararlarının doğruluğuna çok güvendikleri için ortaya çıkabilecek risklerin farkına varamazlar. Bunun neticesinde bireyler riski yanlış değerlendirerek hatalı yatırım kararı verebilmektedirler (Sansar, 2016:141).

Bireylerin hayal ettikleri veya çok fazla istedikleri bir şeyin kendi istekleri doğrultusunda olacağını düşünmeleri aşırı iyimserlik olarak ifade edilmektedir (Öztopçu, 2016: 34). Aşırı iyimserlik durumunda bireyler geleceğe yönelik beklentilerinde çok fazla iyimser davranırlar. Çünkü aşırı iyimser bireyler geçmiş dönemlerde yaşayan bireylerin karşılaştıkları durumdan daha iyi bir durum ile karşılaşacaklarına inanırlar (Yıldız vd., 2009: 95). Aşırı iyimserlik eğilimi bireyleri rasyonel yatırım kararı vermekten uzaklaştırmaktadır. Oysa yatırımcıların rasyonel davranması beklendiği için iyimser düşüncelerden kaçınarak başarılı ve başarısız olduğu yatırımları göz önünde bulundurarak yatırım kararı vermeleri beklenmektedir (Sansar, 2016: 141-142).

Kayıptan kaçınma eğilimi bireylerin yatırım kararlarında sahip olduğu bilgilerle karar vermeleridir. Bu eğilimde olan bireyler yeni bilgiler edinmeleri durumunda yatırım kararlarını değiştirme veya yeniden revize etme konusunda diğer bireylere göre daha az istekli olabilmektedirler (Çiftçi, 2017: 60). Kayıptan kaçınma eğilimde olan bireyler mevcut kaynaklarını kaybetme korkusu yaşamaktadır. Bireyler kazanç elde ettiklerinde duydukları sevinç ve mutluluktan daha çok kaybetme korkusundan etkilendikleri ifade edilmektedir. Bu nedenle bireyler mevcut varlıklarını kaybetmemek için kayıptan kaçınma eğilimi gösterdikleri görülmektedir (Paksoy ve Aykut, 2021: 53). Araştırmalar neticesinde bireylerin kayıptan kaçınma eğilimlerinin eskiden elde edilmiş kazanımlara veya kayıplara bağlı olarak değişiklik gösterdiği belirtilmektedir (Çiftçi, 2017: 59).

Pişmanlık, bireylerin yanlış karar vermeleri durumunda ortaya çıkan olumsuz duygu, düşünce ve üzüntü olarak tanımlanmaktadır. Bireyler hatalı kararlarından dolayı pişmanlık duygusu yaşayabilmektedir. Bireylerin hatalı yatırım tercihlerinden dolayı karşılaştıkları kayıplardan pişmanlık duymaları olağan bir durum olarak ifade edilmektedir (Öztopçu, 2016: 45). Pişmanlıktan kaçınma eğilimi bireylerin yatırım kararları sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuz durumlarda yaşadıkları pişman olma duygusunu en aza

indirmeye çalışmaları, pişman olmamak ve doğru yatırım kararı verebilmek için çaba sarf etmeleri olarak tanımlanmaktadır (Özan, 2010: 85). Bireyler pişmanlık duymamak için karar verme aşamasında daha dikkatli davranırlar (Pailer ve Yıldız, 2021: 40). Bireylerin hatalı tercihlerden kaçınarak doğru tercihlerde bulunmaya çalışmaları pişmanlıktan kaçınma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Tufan ve Sarıççek, 2013: 172).

Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında etkili olan diğer bir faktör ise sürü psikolojisi gösterme eğiliminde olmalarıdır. Bireylerin kendi bilgi ve deneyimlerinden çok diğer bireylerin bilgi ve deneyimlerine daha fazla önem verip, yatırım kararlarını bu bireylerin bilgi ve deneyimleri doğrultusunda yapmalarına sürü psikolojisi denilmektedir (Elmas ve Aydın, 2022: 21). Sürü psikolojisi, bireyin dâhil olduğu grubun etkisi altında kalarak grup kararlarına paralel olarak kendi fikirlerini yeniden oluşturmasıdır (Doğukanlı ve Ergün, 2011: 227). Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında diğer bireyleri taklit etmeleri veya en çok tercih edilen yatırımları seçmeleri sürü psikolojisine örnek olarak gösterilebilir (Çiftçi, 2017: 66). Sürü psikolojisi davranışı, rasyonel ve irrasyonel olmak üzere iki başlıkta değerlendirilmektedir. Rasyonel sürü psikolojisi davranışı, yatırım kararı verecek kadar yeterli zamanı bulunmayan veya yatırım analizinin maliyetli olduğunu düşünen, başka bireylerin yatırımlarının daha yüksek getirili olduğunu düşünerek onların yatırımlarını taklit eden bireylerin gösterdikleri davranışlardır. Bir grubun üyesi olmak, başarısız olacağını düşündüğü yatırımlardan kaçınmak, bir topluluğa veya gruba uymak ve başarısız olduğunda başarısızlığını üyesi olduğu gruba atfetmek irrasyonel sürü psikolojisi davranışı olarak ifade edilmektedir (Özçelik, 2018: 60).

Tutuculuk, yatırım kararı verme sürecinde bireylerin yeni bilgi ve kaynaklardan yararlanırken daha önce kendilerinde var olan inanç ve tutumları terk edememesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Barak, 2006: 111). Tutucu bireyler eski görüş ve tahminlerini benimsediklerinden yeni bir görüş ya da bilgiyi kabul etmeyerek kendi inandıkları doğrultusunda hareket etmeye veya karar almaya çalışmakta ısrarcı bir tutum sergilerler. Bu nedenle tutuculuk eğiliminde olan bireyler güncel bilgileri kullanarak yatırım kararı vermek yerine, eski bilgilerinin doğruluğuna inanarak yatırım kararını vermektedirler (Pompian, 2006: 119). Tutuculuk eğilimi, bireylerin kendi düşüncelerini destekleyebilecek kanıtları kabul ederek kendi düşünceleriyle çelişen tüm kanıtları yok sayma durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdaki bireyler düşüncelerinden vazgeçemediğinden yatırım kararlarında yanılarak kayıplarla karşılaşabilmektedirler (Özan, 2010: 91).

3. Literatür Taraması

Araştırmanın bu bölümünde ölüm kaygısının yatırım kararları üzerine etkisini inceleyen benzer bir çalışmaya rastlanılmadığından ölüm kaygısı ve yatırım kararları ile ilgili münferit çalışmalara yer verilmiştir.

3.1. Ölüm Kaygısına İlişkin Çalışmalar

Kandemir (2020), bireylerin dini tutumlarının ve ölüme karşı kaygılarının Covid 19 pandemi süreci ile ilişkisini araştırmıştır. Çalışmanın örneklemini 660 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler ile t-testi, ANOVA, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Analiz sonucunda bireylerin dini tutumları ve ölüme karşı duydukları kaygı ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin dini tutum ve ölüme karşı duydukları kaygı ile ekonomik durumları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Bireylerin ölüm kaygısı ile dini tutumları arasında ise negatif yönlü bir ilişki olduğu bulgulanmıştır.

Boeuf (2019), bireylerin ölüm kaygısının ürün inovasyon direncine yol açtığını ifade ederek bu etkinin tüm yenilikçi ürünlerde de görülebileceğini vurgulamıştır. Çalışmada 4 deneysel araştırma yapılmıştır. Birinci araştırmada bireylerin ölümlülük algısının ürün yeniliğine yönelik tutumlarını nasıl etkilediği

ölçülmüştür. İkinci araştırmada bireylerin yenilikçi anlayışının düzenleyici rolü ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Üçüncü araştırmada prosedürel olarak ortaya çıkan yenilikler tanıtılmıştır. Böylece yenilikçi ürün ile nostaljik anıların arasındaki ilişki ve bireylerin tepkisi ölçülmüştür. Dördüncü ve son araştırmada ise ölümlülük kaygısının yeniliğin benimsenmesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda ölümlülük kaygısının yenilikçi olmayan ürünlerin değerlendirilmesi üzerinde olumlu bir etkisi olmasına rağmen, ölüm kaygısının yenilikçi ürünlerin değerlendirilmesi üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ölüm kaygısı olan bireyleri ürün inovasyonunun benimsenmesini desteklemek amacıyla ileriye dönük düşünmek yerine geriye dönük düşündükleri ifade edilmektedir.

Bilge vd. (2013), öğrencilerin ölümle ilgili tutumları ve ölüme karşı duydukları kaygıyı ele alarak aralarındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın örneklemini Ege Üniversitesinde öğrenim gören 456 öğrenciden oluşmaktadır. Elde edilen veriler ile güvenirlilik, korelasyon ve t testleri yapılmıştır. Ölçek ortalamaları sayı ve yüzdesel olarak hesaplanarak yorumlanmıştır. Analiz sonucunda kadınların ölümü kabullenmediği ve erkeklerin ölümü daha fazla kabullenerek kadınlardan daha çok ölüm kaygısı yaşadığı tespit edilmiştir.

Üstüner Top vd. (2010), bireylerin depresyon seviyeleri, ölüm kaygıları ve yaşamsal faaliyetlerini huzurevindeki bireyler üzerinde incelemiştir. Araştırma 2019 tarihinde Ordu huzurevinde yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini 98 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada anket yöntemi kullanılarak veri toplanmıştır. Elde edilen verilere T-testi, ANOVA ve Tukey HSD testi yapılmıştır. Analiz sonucunda örneklemdedekilerin çoğunluğunda depresyon olduğu belirtilmiştir. Ayrıca örneklemdedeki bireylerin orta düzeyde ölüm kaygısı yaşadıkları bulgulanmıştır.

Suhail ve Akram (2002), cinsiyet, yaş ve dindarlık faktörlerinin ölüm kaygısı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmanın örneklemini kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 132 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada gruplar arası farklılıkları ortaya koymak için T-Testi ve ANOVA testleri yapılmıştır. Analiz sonucunda kadınların, daha yaşlı bireylerin ve daha az dindar olan bireylerin ölümden daha fazla korktukları bulgulanmıştır. Kadınların, yaşlıların ve daha az dindar olan bireylerin kendi meslektaşlarına göre ölüm kaygısını geliştirme olasılıklarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Cicerelli (1998), yetişkinlerin ölüme verdikleri anlamı, yetişkinlerin ölüm korkularını ve bu iki kavram arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada yetişkinlerin ölüme verdikleri anlam ve ölüm korkuları arasındaki ilişki yaş ve cinsiyet faktörlerine göre değişip değişmediği ortaya koyulmuştur. Çalışmanın örneklemini 265 (19-55 yaş arası) üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler ile ölüm zamanı, grup ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için ki-kare testleri yapılmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların cinsiyet ve yaşlarının ölüm korkusunu etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca genç katılımcıların ve kadınlarda daha fazla ölüm korkusu olduğu bulgulanmıştır.

Alvarado vd. (1995), dini değişkenler ile ölüm depresyonu ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın örneklemini 200 katılımcı oluşturmaktadır. Anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler ile regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda ölüm depresyonu ve ölüm kaygısı daha az olan bireylerin inançlarının daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Ölüm kaygısı ile dini faktörler arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirtilmiştir. Ölümden sonra yaşamın varlığına inananlarda ölüm depresyonu ve kaygısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tharson ve Powell (1988), kadınların erkeklerden daha fazla; yaşlılarında gençlerden daha fazla ölüm kaygısına sahip olduğuna ilişkin hipotezleri araştırmışlardır. Çalışmanın örneklemini genç ve yetişkinler olmak üzere 599 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler ile istatistiki analizler yapılarak hipotezler test edilmiştir. Analiz sonucunda daha yaşlı bireylerin ölümden sonraki yaşamın varlığı ve kişisel kontrolün kaybı konusuna odaklandıkları tespit edilmiştir.

Collet ve Lester (1969), ölüm korkusu ve ölüm süreci korkusunu ayırt etmeye, ölüm ve ölüm süreci korkularının kendileri için mi yoksa bir başkası için mi olduğunu araştırarak ölüm korkusu ölçeği tasarlamaya çalışmışlardır. Araştırmada dört tür ölüm korkusundan bahsedilmiş olup bunlar; kendi ölüm korkusu, kendi kendine ölme korkusu, başkalarının ölüm korkusu ve başkalarının ölmesinden korkma korkusudur. Yapılan araştırma sonucunda bu dört ölüm korkusu türünden en az korkulan türün başkalarının ölmesinden korkma korkusu olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Yatırım Kararlarına İlişkin Çalışmalar

Koroğlu vd. (2022), bireylerin Covid 19 sürecindeki yatırımlarını davranışsal finans eğilimi ve sosyo-demografik özellikler boyutuyla incelemiştir. Çalışmada 384 bireysel yatırımcıdan çevrimiçi anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Elde edilen veriler ile istatistiki analizler yapılmıştır. Covid-19 pandemi sürecinde yatırımcıların belirsizlik ve riskten kaçındıkları; düşük riskli ve güvenilir yatırımları tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kadınlar, 56 yaş üstü bireyler, emekliler ve ailesi ile yaşayan bireylerin riskten kaçınan gruplar olduğu belirlenmiştir. Bireysel yatırımcıların gelirlerinin küçük bir kısmını yatırıma yönlendirdikleri özelliklerde altın yatırımı yaptıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bireysel yatırımcılarda riski değerlendirme, riskten ve belirsizlikten kaçınma ve kayıptan kaçınma gibi davranışların ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Atak ve Kutukız (2021), bireysel yatırımcıların finansal eğilimlerinin yatırım tercihlerine ve faydalanacakları kaynak durumuna göre farklılıklarını araştırmıştır. Muğla'da turizm sektöründe faaliyet gösteren seyahat acentalarının, otellerin ve butik otellerin yöneticilerinden oluşan 548 katılımcı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Elde edilen veriler ile istatistiki yöntemler kullanılarak analizler yapılmıştır. Bireylerin yatırım kaynakları ve yatırım tercihleri eğilimlerinin farklılık gösterdiği bulgulanmıştır. Bireylerin risksiz ve uzun vadede kar elde edeceklerine inandıkları döviz ve altını tercih ettikleri belirlenmiştir.

Sattar vd. (2020), davranışsal önyargıların belirsizlik altında yatırım kararlarını etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Beklenti, kişilik özellikleri, yatırımcıların psikolojik davranışları, duygu ve ruh halleri gibi birçok faktörün yatırım kararları üzerine etkisi davranışsal finans boyutuyla araştırılmıştır. 195 katılımcıdan anket yöntemiyle toplanan veriler ile regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda davranışsal önyargıların yatırım kararları üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Yatırım kararı aşamasında beklentilerden ve kişilik özelliklerinden daha çok buluşsal davranışların daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Akal ve Kılıç (2020), bireylerin yatırım kararı verme aşamasında hangi faktörlerden etkilendiklerini, duygu ve davranışlarının bireylerin yatırım tercihlerine etkisini araştırmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesinde mali hizmetler biriminde görev yapan 350 kişiden yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanan verilerle ki-kare analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda bireylerin yatırım için ayıracakları bütçelerinin çok az olduğu; yeni finansal yatırım araçları yerine altın gibi geleneksel yatırım araçlarına yöneldikleri tespit edilmiştir. Bireysel yatırımcıların riske dikkat ettikleri özelliklerde riski düşük yatırım araçlarını tercih ettikleri belirlenmiştir. Bireylerin finansal yatırım kararlarında dışsal ve çevresel faktörlerin diğer faktörlerden daha fazla etkili olduğu tespit edilmiştir.

Sever vd. (2020), bireysel yatırımcıların davranışsal finans eğilimlerini incelemiştir. Çalışmanın örneklemini 175 katılımcı oluşturmaktadır. Elde edilen veriler ile Anova, Ki-kare ve t-testi yapılmıştır. Bireysel yatırımcıların hisse senedi, yatırım fonu ve vadeli mevduat tercihleri arasında davranışsal finans eğilimleri açısından anlamlı istatistiksel bir farklılık olduğu bulgulanmıştır. Tutuculuk ve temsiliyet eğilimleri ile hisse senedi tercihleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çetiner vd. (2019), bireysel yatırımcıların irrasyonel davranışlarını demografik boyutlar açısından araştırmıştır. Çalışmada 115 katılımcıdan anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Elde edilen veriler ile geçerlilik, güvenilirlik, normal dağılım ve ki-kare testleri yapılmıştır. Analiz sonucunda 6 boyuttan sadece iki tanesi ile anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgulanmıştır. Akılsal muhasebe ile yaş ve cinsiyet değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu belirtilmiştir. Ayrıca belirsizlikten kaçınma ile gelir ve yaş değişkenleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Alalwani ve Dayı (2019), Irak Menkul Kıymetler Borsasındaki bireysel yatırımcıların yatırım kararlarına etki eden faktörleri incelemişlerdir. Çalışmanın örneklemini 400 bireysel yatırımcıdan oluşmaktadır. Anket yöntemi ile elde edilen verilerle analizler yapılmıştır. Bireylerin yatırım kararlarını birçok faktörün etkilediği belirtilmiştir. Genç bireylerin diğer bireylere göre finansal konular ve finansal piyasalarla daha ilgili oldukları, gençlerin risk alma konusunda diğer bireylere göre daha cesur davrandıkları ve gençlerin risk alarak daha yüksek getiri elde edebilecekleri yatırımları tercih ettikleri ifade edilmiştir.

Abul (2019), Kuveyt Menkul Kıymetler Borsasında (KSE) yatırım yapan bireysel yatırımcıların psikolojik faktörlerinin yatırım kararları ve yatırımcı davranışlarına etkisini araştırmıştır. KSE'de işlem yapan ve rastgele seçilen 389 yatırımcı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada anket yöntemi ile elde edilen verilerle istatistiksel analizler yapılmıştır. Analiz sonucunda psikolojik faktörlerin yatırımcıların kararlarında önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Sürü davranışı, iyimserlik, karamsarlık ve risk gibi faktörlerin kararları önemli ölçüde etkilediği belirlenmiştir. Aşırı güven faktörünün ise Kuveytli yatırımcıların yatırım kararlarında etkili olmadığı bulgulanmıştır.

Küçüksille ve Usul (2012), bilişsel önyargıların yatırımcıların karar verme sürecine etkisini bilişsel önyargılar boyutuyla incelemişlerdir. Bireylerin yeteneklerinin sınırlı olduğu, yatırımcıların yatırım kararlarında sezgilerinden etkilendiği ifade edilmiştir. Davranışsal finans teorisi açısından yapılan değerlendirmeye göre bilişsel önyargı nedeniyle yatırımcıların bilgi sahibi olduğu şirketlere yatırım yaptıkları, yeni bilgileri öğrenmeye kapalı oldukları ve sadece kendi fikirlerine benzer fikir ve önerileri kabul ettikleri tespit edilmiştir. Bireyin önyargıları tamamıyla kaldırılamasa da önyargıların azaltılması için deneyim, öğrenme, uzmanlaşma ve disiplinli yatırım kararı alma davranışlarını göstermeleri gerektiği ifade edilmektedir.

Sultana ve Pardhasaradhi (2012), Hintli yatırımcıların hisse senedi yatırımlarında nasıl davrandıklarını incelemişlerdir. Çalışmanın örneklemini 891 bireysel yatırımcı oluşturmaktadır. Anket yöntemi kullanılarak elde edilen verilerle faktör analizi yapılmıştır. Bireysel yatırımcıların hisse senedi seçiminde ve satın alma kararında etkili olan faktörler 10 boyutta toplanmıştır. Şirketlerin muhasebe bilgilerini paylaşmalarının yatırım kararlarında en çok etkili olan faktör olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca söz konusu faktörün bireylerin yatırım kararı aşamasında önemli olduğu belirtilmiştir.

Böyükaslan (2012), yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen sosyal etkileşim faktörlerinin Afyonkarahisar ili içinde geçerliliğini araştırmıştır. Çalışmanın örneklemini Afyonkarahisar ilinde yaşayan 460 katılımcı oluşturmaktadır. Anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Elde edilen veriler ile istatistiksel analizler yapılmıştır. Finansal piyasalarda yatırım yapan bireylerin her zaman rasyonel kararlar almadığı, bireylerin sosyal çevresi ve psikolojik faktörlerinin de yatırım kararlarında etkili olduğu tespit edilmiştir. Afyonkarahisar'da yatırım yapan bireylerin yatırım kararlarında davranışsal finans eğilimlerinin de etkisi olduğu bulgulanmıştır.

Al-Tamimi (2006), Birleşik Arap Emirlikleri'nde yatırım yapan bireysel yatırımcıların davranışlarını etkileyen faktörleri incelemiştir. Dubai ve Abu Dabi Menkul Kıymetler Borsası'nda yatırım yapan ve rastgele seçilen 343 yatırımcı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcılardan 5 boyutlu 34 maddeden oluşan anket ile veri toplanmıştır. Yerel yatırımlarda oluşabilecek kayıplar, risk durumunun minimuma indirilmesi, uluslararası finansal piyasalarda beklenen kayıplar, aile bireylerinin görüşleri ve

bireylerin içgüdülerinin yatırım kararlarında en az etkili olan faktörler olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe bilgisi, öz imaj-işletme imajı, tarafsız ve tesadüfi olarak elde edilen bilgi ve tavsiyelerin bireylerin yatırım kararlarını en fazla etkileyen faktörler oldukları bulgulanmıştır.

4. Çalışmanın Metodolojisi ve Yöntemi

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın amacı, hipotezleri, yöntemi ve ölçekleri verilmektedir.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Hipotezleri

Bireysel yatırımcılar kişisel, finansal ve çevresel birçok faktörden etkilenecek yatırım kararı vermektedir. Bireylerin yatırım kararlarında etkili olabilecek faktörlerden biri de ölümün belirsizliğidir. Çalışmanın amacı ölümün belirsizliğinin bireylerin yatırım kararlarına etkisini incelemektir. Ölümün belirsizliği ile ilgili ölüm kaygısı ölçeği kullanılmıştır. Yatırımcıların kararlarını değerlendirmek için yatırımcı eğilimleri ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak geliştirilen hipotezler aşağıda verilmiştir.

H₁: Ölümün belirsizliğinin bireylerin aşırı güven eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₂: Ölümün belirsizliğinin bireylerin pişmanlıktan kaçınma eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₃: Ölümün belirsizliğinin bireylerin sürü psikolojisi gösterme eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₄: Ölümün belirsizliğinin bireylerin aşırı iyimserlik eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₅: Ölümün belirsizliğinin bireylerin kayıptan kaçınma eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₆: Ölümün belirsizliğinin bireylerin tutuculuk eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₇: Ölümün belirsizliği bireylerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₈: Ölümün belirsizliği bireylerin medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₉: Ölümün belirsizliği bireylerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₁₀: Aşırı güven gösterme eğilimi bireylerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₁₁: Pişmanlıktan kaçınma eğilimi bireylerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₁₂: Sürü psikolojisi gösterme eğilimi bireylerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

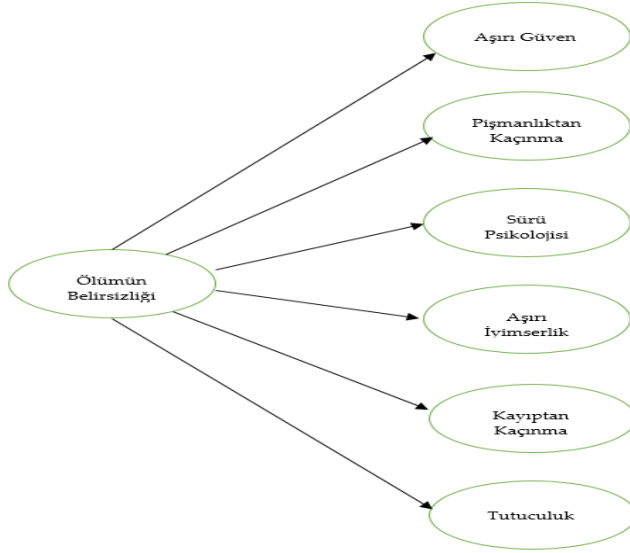
H₁₃: Ölümün belirsizliği bireylerin en çok tercih ettikleri finansal araca göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₁₄: Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım tutarının büyüklüğüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₁₅: Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım risklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda ölümün belirsizliğinin bireylerin cinsiyet, medeni durum ve yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmektedir. Bireylerin yatırım tercihlerinden aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma ve sürü psikolojisi gösterme eğilimlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği araştırılmaktadır. Ayrıca ölümün belirsizliği bireylerin en çok tercih ettikleri finansal araca, yatırım tutarının büyüklüğüne ve yatırım risklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de incelenmektedir.

Çalışmanın modeli ise Şekil 1’de verilmektedir.

Şekil 1: Çalışmanın Modeli

Ölümün belirsizliği ile yatırımcı eğilimleri arasında tek yönlü bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir. Ölümün belirsizliğinin yatırımcıların aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma, sürü psikolojisi, aşırı iyimserlik, kayıptan kaçınma ve tutuculuk eğilimlerini etkilemesi beklenmektedir. Çalışmanın modelindeki hipotezler Yapısal Eşitlik Modeli, t testi ve ANOVA testleri ile analiz edilmektedir.

4.2. Çalışmanın Ölçekleri ve Yöntemi

Çalışmada anket yöntemi kullanılarak veri toplanmıştır. Anket formu üç kısımdan oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri ve Gökmen (2021) tarafından hazırlanan yatırımcıların yatırım kararlarına ilişkin bilgilerinin (tercih edilen yatırım aracı, yatırım tutarının büyüklüğü ve yatırımın risk derecesi) olduğu sorular anketin birinci bölümünde yer almaktadır. İkinci bölümde ise bireylerin ölüm kaygısının değerlendirilmesine ilişkin Sarıkaya (2013) tarafından hazırlanan 20 maddeden oluşan ölüm kaygısı ölçeği kullanılmıştır. Ölüm kaygısı ölçeği; “Ölümün Belirsizliği (OB)”, “Ölümü Düşünme ve Tanıklık (ODT)” ve “Acı Çekme (AC)” boyutlarından oluşmaktadır. Çalışmanın amacı ölümün belirsizliğinin bireysel yatırımcıların kararlarına etkisini incelemektir. Anket bütünlüğünün bozulmaması için diğer boyutlar çıkarılmadan *Ölüm Kaygısı Ölçeği* kullanılmıştır. Anket formunun üçüncü ve son bölümünde ise bireylerin yatırım kararları üzerinde etkisi olan davranışlar yatırımcı eğilimi boyutuyla değerlendirilmektedir. Yatırım kararlarına ilişkin Keskin (2019) tarafından hazırlanan 25 maddeden oluşan yatırımcı eğilim ölçeği kullanılmıştır. Yatırımcı eğilim ölçeği; “Aşırı Güven (AG)”, “Sürü Psikolojisi (SP)”, “Pişmanlıktan Kaçınma (PK)”, “Aşırı İyimserlik (İ)”, “Kayıptan Kaçınma (KK)” ve “Tutuculuk (T)” olmak üzere 6 boyuttan oluşmaktadır. Anket formu 1 Nisan-31 Mayıs 2022 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak sosyal medya kullanıcılarına çevrimiçi olarak gönderilmiştir. Ankette 5’li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Yatırımcıların anket maddelerini “Kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” şeklinde cevapları istenmiştir. Anketi 400 katılımcı doldurmuş olup 6 anketin verisi eksik olduğu için çalışmaya dahil edilmemiştir. SPSS 22 ve AMOS 23 programlarında 394 anketin verisi kullanılarak analizler yapılmıştır.

Çalışmanın uygulamasında Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmaktadır. Yöntemin kullanılmasının çeşitli avantajları vardır. En önemli avantajlarından biri gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki dolaylı veya direkt ilişkiyi tek bir model üzerinden ölçümleyebilmesidir. Yapısal Eşitlik Modeli gözlenen değişkenlerde oluşan ölçüm hatalarını ve hatalar arasında ilişkileri hesaplayarak en aza indirmektedir. Geleneksel regresyon analizinde ise ölçüm hataları ihmal edildiği için hesaplanmamaktadır. Yapısal Eşitlik Modelinde

kovaryans matrisi; regresyon analizinde ise korelasyon matrisi ile analiz yapılmaktadır. Ayrıca Yapısal Eşitlik Modeli doğrulayıcı bir yöntem olup regresyon analizinde ise bu işlev yoktur (Civelek, 2018: 5-7). Yapısal Eşitlik Modelinin sosyal bilimlerde son zamanlarda sıkça kullanılması, regresyon analizine göre birçok avantajının olması ve klasik regresyon analizinde çalışmanın modeli için birden çok analizi gerektirdiği için Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılarak analizler yapılmıştır.

5. Bulgular

Bu bölümde demografik bulgular, tanımlayıcı istatistikler, açıklayıcı faktör analizi bulguları, güvenilirlik analizi bulguları, doğrulayıcı faktör analizi bulguları, Yapısal Eşitlik Modeli bulguları ve farklılık analizi bulguları verilmektedir.

5.1. Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik bilgileri ile en çok tercih ettikleri finansal araçlar, yatırım tutarı büyüklükleri ve yatırımlarının yatırım riski görüşlerine ait bulguları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: Demografik Verilerin Analiz Bulguları

		Gözlem Sayısı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	278	70,6
	Erkek	116	29,4
	Toplam	394	100
Medeni Durum	Bekâr	192	48,7
	Evli	202	51,3
	Toplam	394	100
Yaş	18-25 arası	88	22,3
	26-35 arası	199	50,5
	36-45 arası	58	14,8
	46-55 arası	34	8,6
	56 yaş ve üzeri	15	3,8
	Toplam	394	100
Eğitim Durumu	İlköğretim	19	4,8
	Ortaöğretim	75	19,1
	Üniversite	244	61,9
	Lisansüstü	56	14,2
	Toplam	394	100
Gelir Durumu	4.250₺ ve altı	158	40,1
	4.251₺ – 8.500₺ arası	142	36,0
	8.501₺ – 12.750₺ arası	67	17,0
	12.751₺ – 17.000₺ arası	18	4,6
	17.001₺ ve üzeri	9	2,3
	Toplam	394	100
Çalışma Durumu	Kamu Sektörü	93	23,6
	Özel Sektör	108	27,4
	Serbest Meslek	11	2,8
	Esnaf/Tacir	18	4,6
	Emekli	12	3,0
	Ev Hanımı	36	9,2
	Öğrenci	47	11,9

	Çalışmıyor	52	13,2
	Diğer	17	4,3
	Toplam	394	100
En Çok Tercih Edilen Finansal Araç	Vadeli - Vadesiz Mevduat	68	17,3
	Döviz	31	7,9
	Tahvil	2	0,5
	Hisse Senedi	24	6,0
	Bono	5	1,3
	Yatırım Fonları	7	1,8
	Altın	153	38,8
	Kripto Paralar	23	5,8
	Diğer	81	20,6
	Toplam	394	100
Yatırım Büyüklüğü	10.000₺ ve altı	218	55,3
	10.001₺ - 50.000₺	83	21,1
	50.001₺ - 100.000₺	48	12,2
	100.001₺ - 500.000₺	30	7,6
	500.001₺ - 1.000.000₺	8	2,0
	1.000.000₺ ve üzeri	7	1,8
	Toplam	394	100
Yatırım Riski	Çok Düşük	87	22,1
	Düşük	108	27,4
	Normal	161	40,9
	Yüksek	23	5,8
	Çok Yüksek	15	3,8
	Toplam	394	100

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların %70,6'sını (278) kadınlar ve %29,4'ünü (116) erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet durumlarının dağılımına bakıldığında kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde %51,3'ü (202) evli, %48,7'sinin ise bekârlardan (192) oluştuğu bulgulanmıştır. Araştırmaya katılanların yaşları incelendiğinde %50,5'i (199) 26-35 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %61,9'unun (244) üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Gelir durumları incelendiğinde katılımcıların %40'nun (158) aylık 4.250₺ ve altında gelire sahip oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde %27,4' ü (108) özel sektörde çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların finansal araç tercihlerine bakıldığında %38,8'inin (153) en çok tercih ettiği finansal aracın altın olduğu bulgulanmıştır. Katılımcıların yatırım tutarlarının büyüklüğü incelendiğinde %55,3'ünün (218) yatırım büyüklüğünün 10.000₺ ve altında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların portföy risklerine ilişkin görüşleri incelendiğinde %40,9'unun portföy riskinin normal olduğunu ifade ettiği belirlenmiştir.

5.2. Tanımlayıcı İstatistiksel Bulgular

Ölüm kaygısı ve yatırımcı eğilim ölçeklerinin ve maddelerinin gözlem sayısı, ortalama değeri, standart sapma, çarpıklık ve basıklık katsayılarından oluşan tanımlayıcı istatistiksel bulguları Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: Ölçeklerin ve Maddelerin Tanımlayıcı İstatistikleri Bulgular

Ölçekler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Ölüm Kaygısı Ölçeği(O)	394	2,99	0,931	-,158	-,637
O1-Ölümün nasıl bir şey olacağını bilememek beni kaygılandırır. (OB1)	394	2,92	1,292	-,036	-1,228
O2-Ölümün belirsizliği beni kaygılandırır. (OB2)	394	2,99	1,259	-,124	-1,226
O3-Ölümcül bir hastalığa yakalanmaktan endişe duyarım. (AC1)	394	3,40	1,268	-,468	-,941
O4-Bir tabut görmek beni kaygılandırır. (ODT1)	394	2,83	1,286	,044	-1,250
O5-Ölürken yanımda kimsenin olmaması düşüncesi beni kaygılandırır. (OB3)	394	3,16	1,333	-,252	-1,191
O6-Öldükten sonra bana ne olacağı konusunda kaygılanıyorum. (OB4)	394	3,14	1,341	-,157	-1,233
O7-Ölümden sonra ne olacağını bilmemek beni endişelendirir. (OB5)	394	3,04	1,322	-,095	-1,250
O8-Ölüm hakkında konuşmak beni kaygılandırır. (ODT2)	394	2,65	1,289	,261	-1,152
O9-Ölümün yalnızlığı beni kaygılandırır. (OB6)	394	2,94	1,330	-,073	-1,271
O10-Nasıl öleceğimi bilmemek beni kaygılandırır. (OB7)	394	3,16	1,271	-,206	-1,082
O11-Ölmenin nasıl bir his olduğunu bilmemek beni endişelendirir. (OB8)	394	3,13	1,286	-,236	-1,158
O12-Ölümlle ilgili bir televizyon programı izlemek beni kaygılandırır. (ODT3)	394	2,69	1,293	,178	-1,244
O13-Yolda ilerleyen bir cenaze alayını görmek beni kaygılandırır. (ODT4)	394	2,76	1,261	,055	-1,285
O14-Taziye ziyaretlerine gitmek beni kaygılandırır. (ODT5)	394	2,72	1,263	,074	-1,312
O15-Ölürken canımın yanacağı fikri beni kaygılandırır. (AC2)	394	3,22	1,244	-,359	-,949
O16-Ölümlle ilgili bir yazı okumak beni kaygılandırır. (ODT6)	394	2,72	1,269	,141	-1,191
O17-Ne zaman öleceğimi bilmemek beni kaygılandırır. (OB9)	394	2,96	1,325	-,059	-1,263
O18-Yavaş yavaş ölmekten endişelenirim. (AC3)	394	3,37	1,225	-,534	-,730
O19-Ölmüş birinin arkasından ağlayanları görmek beni kaygılandırır. (ODT7)	394	3,01	1,269	-,255	-1,239
O20-Ölüme karşı elimden bir şey gelmemesi beni kaygılandırır. (OB10)	394	2,97	1,345	-,063	-1,313
Yatırımcı Eğilim Ölçeği (YE)*	394	3,15	0,634	-,797	+2,082
YE1-Finansal yatırım aşamasında sahip olduğum bilgilerin diğer yatırımcıların bilgilerine göre daha değerli olduğunu düşünüyorum. (AG1)	394	2,78	1,104	,156	-,709
YE4-Başarılı olmuş yatırımcıları takip etmek, en başarılı yatırım taktiğidir. (SP1)	394	3,03	1,113	-,143	-,795
YE5-Zarar ettiğim bir yatırım aracını zararımı karşılayana kadar bekleyip daha sonra satarım. (PK1)	394	3,45	1,045	-,697	-,183

YE6-Finansal yatırımlarımın gelecek dönemde kazandıracığına olan beklentim güçlüdür. (AG2)	394	3,44	1,048	-,699	,044
YE9-Piyasadaki diğer yatırımcıların kararları benim için önemlidir ve çoğunluğun kararlarını izlerim. (SP2)	394	3,16	1,056	-,282	-,666
YE10-Önümüzdeki 12 ayda yatırımlarım piyasa ortalamasından daha yüksek getiri sağlayacak. (AG3)	394	3,10	1,032	-,154	-,312
YE11-Benim için kazanan bir finansal varlığı satmak, kaybeden bir finansal varlığı satmaktan daha zordur. (PK2)	394	3,29	1,099	-,506	-,544
YE12-Yatırım araçları seçiminde başkalarına göre yetenekli olduğumu düşünüyorum. (AG4)	394	2,88	1,011	-,116	-,550
YE15-Finansal yatırımlarım konusunda doğru ve sağlıklı kararlar aldığuma dair kendime güvenim tamdır. (AG5)	394	3,27	1,011	-,500	-,075
YE21-Zarar eden bir yatırım aracını, alış maliyetini karşıladığında elimden çıkarırım. (PK3)	394	3,26	1,061	-,499	-,546
YE24-Borsada kurumsal yatırımcıları takip eden kazanır. (SP3)	394	3,02	1,015	-,222	-,325
YE25-Düşüşlerde dahi kazandıran yatırım araçlarını bulurum. (AG6)	394	3,06	1,034	-,122	-,438
Gözlem Sayısı	394				

Not: *Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda Yatırımcı Eğilim Ölçeğinde faktör yükleri düşük olan veya herhangi bir faktör yükü altında toplanmayan 2, 3, 7, 8, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22 ve 23. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Yatırımcı Eğilimi Ölçeğinin tanımlayıcı istatistiki bulguları maddeler çıkarıldıktan sonra hesaplanmıştır.

Basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde ölçeklerin ve maddelerinin normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Ölüm kaygısı ölçeğinde “Ölümcül bir hastalığa yakalanmaktan endişe duyarım.” ifadesi (3,40) en yüksek ortalamaya sahiptir. Yatırımcı eğilim ölçeğinde “Zarar ettiğim bir yatırım aracını zararımı karşılayana kadar bekleyip daha sonra satarım.” ifadesi (3,45) en yüksek ortalama değere sahiptir. Ölüm kaygısı ve yatırımcı eğilim ölçeklerindeki boyutların tanımlayıcı istatistiki bulguları Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3: Ölçek Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistiki Bulguları

Ölçekler / Boyutlar		Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Ölüm Kaygısı Ölçeği	Ölümün Belirsizliği	394	3,041	1,021	-,174	-,825
	Ölümü Düşünme ve Tanıklık	394	2,769	1,029	,008	-,949
	Acı Çekme	394	3,328	1,003	-,503	-,362
Yatırımcı Eğilim Ölçeği	Aşırı Güven	394	3,090	,714	-,410	,910
	Sürü Psikolojisi	394	3,073	,828	-,331	,020
	Pişmanlıktan Kaçınma	394	3,332	,787	-,643	,636

Ölçeklerin alt boyutlarının basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Ölüm kaygısı ölçeğinde “Acı Çekme” boyutu en yüksek; “Ölümü Düşünme ve Tanıklık” boyutunun en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Yatırım Eğilimi ölçeğinde ortalama değerler birbirlerine daha yakın olup “Pişmanlıktan Kaçınma” boyutu en yüksek; “Aşırı Güven” boyutu ise en düşük ortalama değere sahiptir.

5.3. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

Ölçeklerin yapı geçerliliğini değerlendirmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılarak analiz bulguları Tablo 4’de verilmektedir.

Tablo 4: AFA Bulguları

Ölçek ve Boyutlar	Madde Sayısı	Varyanslı Birikimli Açıklama Yüzdesi (%)	KMO	Barlett’s Küresellik Testi (Ki Kare Değeri)	Serbestlik Derecesi (df)	Sig.
Ölüm Kaygısı Ölçeği	20	65,14	0,944	5387,92	190	0,000
Yatırımcı Eğilim Ölçeği	12	53,54	0,867	1246,58	66	0,000

Not: KMO: Kaisen-Meyer-Olkin Testi, Sig: (Significance) Anlamlılık testi.

AFA sonuçları incelendiğinde ölçeklerin KMO değerlerinin yeterli, varyanslı birikimli açıklama yüzdelerinin %50’den fazla ve istatistiksel olarak ölçeklerin anlamlı oldukları görülmektedir. Her iki ölçekte de maddeler 3 alt boyutta toplanmıştır. Ölüm kaygısı ölçeği 20 maddeden, yatırımcı eğilim ölçeği ise 12 maddeden oluşmaktadır. Analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde her iki ölçeğe AFA yapılmasının mümkün olduğu görülmektedir. Ölüm kaygısı ölçeğinin faktör yükleri Tablo 5’de; yatırımcı eğilimi ölçeğinin faktör yükleri ise Tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 5: Ölüm Kaygısı Ölçeği AFA Faktör Yüklerinin Dağılımı

Maddeler	Faktör Yükleri		
	Ölümün Belirsizliği	Ölümü Düşünme ve Tanıklık	Acı Çekme
OB1	,736		
OB2	,789		
OB3	,441		
OB4	,747		
OB5	,762		
OB6	,570		
OB7	,525		
OB8	,597		
OB9	,481		
OB10	,494		
ODT1		,626	
ODT2		,702	
ODT3		,708	
ODT4		,808	
ODT5		,813	
ODT6		,767	
ODT7		,597	
AC1			,533
AC2			,638
AC3			,805

Not: OB: Ölüm Belirsizliği, ODT: Ölümü Düşünme ve Tanıklık Etme, AC: Acı Çekme.

AFA sonuçlarına göre ölüm kaygısı ölçeğinin ölümün belirsizliği, ölümü düşünme ve tanıklık ve acı çekme alt boyutlarında toplandığı görülmektedir. Ölümün belirsizliği boyutunda faktör yüklerinin 0,441 ile 0,789 arasında, ölümü düşünme ve tanıklık boyutunda faktör yüklerinin 0,597 ile 0,803 arasında ve acı çekme boyutunda ise faktör yüklerinin 0,533 ile 0,805 arasında dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 6: Yatırımcı Eğilim Ölçeği AFA Faktör Yüklerinin Dağılımı

Maddeler	Faktör Yükleri		
	Aşırı Güven Eğilimi	Sürü Psikolojisi	Pişmanlıktan Kaçınma
AG1	,694		
AG2	,765		
AG3	,406		
AG4	,729		
AG5	,637		
AG6	,682		
SP1		,708	
SP2		,758	
SP3		,699	
PK1			,780
PK2			,510
PK3			,508

Not: AG: Aşırı Güven, SP:Sürü Psikolojisi, PK:Pişmanlıktan Kaçınma.

Keskin (2019) tarafından hazırlanan 25 soru ve 6 boyuttan oluşan Yatırımcı Eğilimi Ölçeğinin AFA sonucunda maddelerin çoğunun faktör yüklerinin 0,40'ın altında kaldığı ve bazı maddelerin dağılımlarının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. AFA sonucunda faktör yükü düşük olan maddeler analizden çıkarılmıştır. Faktör yükü 0,40 üzerinde olan iki maddenin ise *Aşırı İyimserlik Eğilimi* boyutu yerine *Aşırı Güven Eğilimi* boyutunda toplandığı; iki madde incelendiğinde farklı bir boyutta toplanmalarının mümkün olabileceği belirlenmiştir. Bazı soruların faktör yüklerinin düşük olması ve bir boyutta yeterince faktör olmaması nedeniyle *Kayıptan Kaçınma Eğilimi*, *Tutuculuk Eğilimi* ve *Aşırı İyimserlik Eğilimi* boyutları analizden çıkarılmıştır. Dolayısıyla ilgili boyutlar H_4 , H_5 , H_6 analizden çıkarıldığı için hipotezler test edilememiştir. AFA sonucunda *Yatırımcı Eğilimi Ölçeği* 3 boyuttan ve 12 maddeden oluşmaktadır.

5.4. Güvenilirlik Analizi Bulguları

Ölçeklerin güvenilirliklerinin değerlendirilmesi için Cronbach Alfa testi yapılarak ölçeklerin madde sayıları ile güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7: Güvenilirlik Analizi Bulguları

Ölçekler	Madde Sayısı	Cronbach Alfa (α)
Ölüm Kaygısı Ölçeği	20	0,952
Yatırımcı Eğilim Ölçeği	12	0,818

Analiz sonuçları incelendiğinde ölüm kaygısı ölçeğinin Cronbach Alfa değeri 0,952 ve yatırımcı eğilim ölçeğinin Cronbach Alfa değerinin 0,818 olduğu tespit edilmiştir. Cronbach Alfa değerinin 0,81 ve üzeri olması ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Kılıç, 2016: 48). Cronbach Alfa değerleri birlikte değerlendirildiğinde her iki ölçeğinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

5.5. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile AFA sonucunda faktör dağılımlarının doğru boyutlarda toplanıp toplanmadığı incelenmektedir. Ölüm Kaygısı Ölçeği AFA sonucunda analizden herhangi bir madde

çıkarılmadığından maddelerin aynı boyutlarda toplanması beklenmektedir. Ölüm Kaygısı ve Yatırımcı Eğilim Ölçeklerinin DFA sonucu uyum iyiliği değerleri Tablo 8’de verilmektedir.

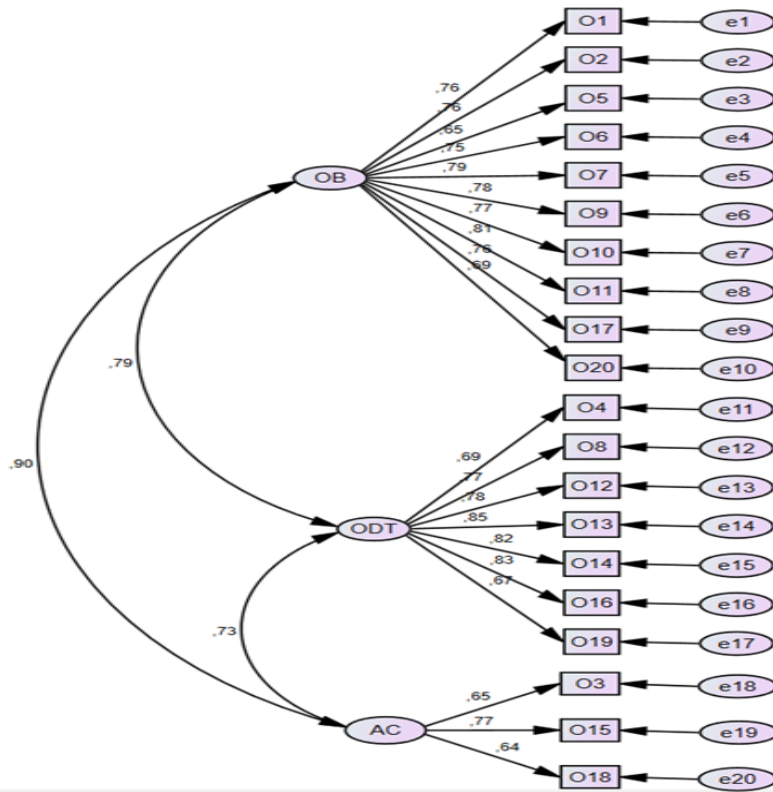
Tablo 8: DFA Uyum İyiliği Değerleri

Model İndeksleri	Uyum	Ölüm Kaygısı Ölçeği	Yatırımcı Eğilim Ölçeği	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	İyi/Çok İyi Uyum Değerleri
χ^2/df		2,831	2,423	$0 \leq \chi^2/df \leq 5$	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$
RMSEA		0,068	0,060	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,10$	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$
SRMR		0,043	0,042	$0,00 \leq SRMR \leq 0,10$	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$
AGFI		0,869	0,927	$0,85 \leq AGFI \leq 1,0$	$0,95 \leq AGFI \leq 1,0$
GFI		0,900	0,953	$0,85 \leq GFI \leq 1,0$	$0,95 \leq GFI \leq 1,0$
IFI		0,944	0,941	$0,90 \leq IFI \leq 1,0$	$0,95 \leq IFI \leq 1,0$
TLI		0,934	0,921	$0,90 \leq TLI \leq 1,0$	$0,95 \leq TLI \leq 1,0$
CFI		0,944	0,944	$0,90 \leq CFI \leq 1,0$	$0,95 \leq CFI \leq 1,0$

Not: χ^2 : ki-kare, df: serbestlik derecesi, RMSEA: Tahminin kök hataları kareler ortalaması, SRMR: Standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması, AGFI: Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi, GFI: Uyum iyiliği indeksi, IFI: Artan uyum indeksi, TLI: Ölçeklendirilmemiş uyum indeksi, CFI: Karşılaştırmalı uyum indeksi

Ölüm kaygısı ölçeğinin uyum iyiliği değerlerinin χ^2 /df 2,831, RMSEA 0,068, SRMR 0,043, AGFI 0,869, GFI 0,900, IFI 0,944, TLI 0,934, CFI 0,944 olduğu belirlenmiştir. Yatırımcı eğilim ölçeğinin uyum iyiliği değerlerinin χ^2 /df 2,423, RMSEA 0,06, SRMR 0,042, AGFI 0,927, GFI 0,953, IFI 0,941, TLI 0,921 ve CFI 0,944 olduğu bulgulanmıştır. Analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde her iki ölçeğin uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde oldukları tespit edilmiştir (Çelik ve Yıldız, 2018: 61).

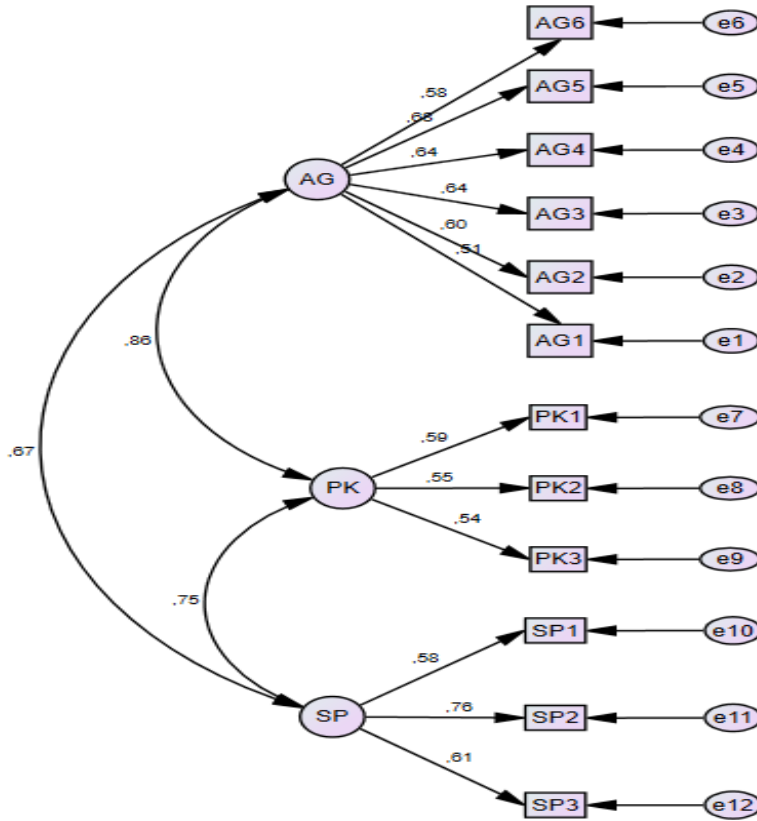
Ölüm kaygısı ölçeğinin DFA faktör yük diyagramı Şekil 2’de verilmektedir.

Şekil 2: Ölüm Kaygısı Ölçeğinin DFA Faktör Yük Diyagramı

Ölüm kaygısı ölçeğinin faktör yüklerinin dağılımları incelendiğinde ölümün belirsizliği, ölümü düşünme ve tanıklık ve acı çekme olmak üzere maddelerin 3 boyutta toplandığı görülmektedir. Ölümün belirsizliği boyutunun faktör yükleri 0,65 ile 0,81 arasında dağıldığı görülmektedir. Ölümün belirsizliği boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,65 faktör ağırlığı ile O5 maddesinde; en yüksek faktör yükünün 0,81 faktör ağırlığı ile O11 maddesinde olduğu tespit edilmiştir. Ölümü düşünme ve tanıklık boyutunun faktör yükleri 0,67 ile 0,85 arasında dağıldığı görülmektedir. Ölümü düşünme ve tanıklık boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,67 faktör ağırlığı ile O19 maddesinde; en yüksek faktör yükünün 0,85 faktör ağırlığı ile O13 maddesinde olduğu belirlenmiştir. Acı çekme boyutunun faktör yükleri 0,64 ile 0,77 arasında dağıldığı görülmektedir. Acı çekme boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,64 faktör ağırlığı ile O18 maddesinde; en yüksek faktör yükünün ise 0,77 faktör ağırlığı ile O15 maddesinde olduğu bulgulanmıştır.

Yatırımcı eğilim ölçeğinin DFA faktör yük diyagramı Şekil 3’de verilmektedir.

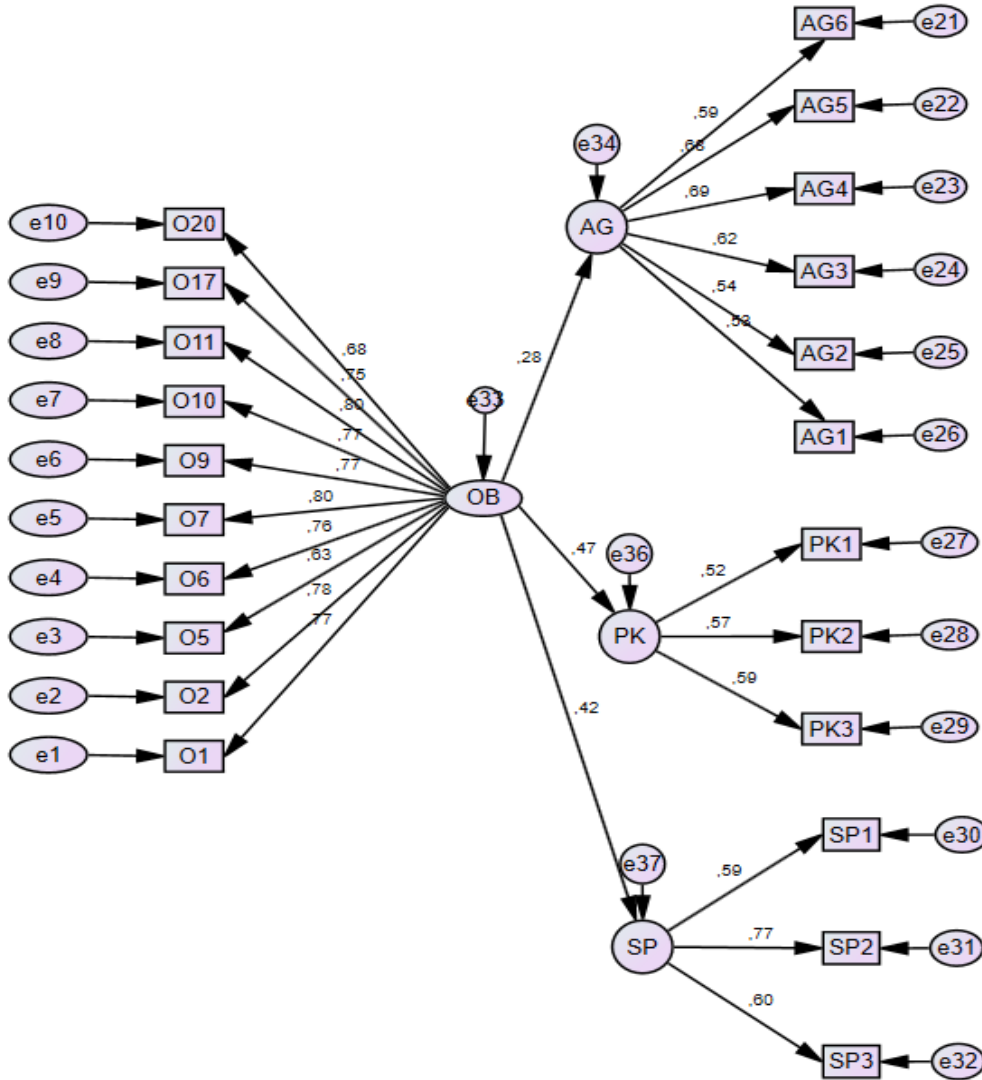
Şekil 3:Yatırımcı Eğilim Ölçeğinin DFA Faktör Yükü Diyagramları

Yatırımcı eğilim ölçeğinin faktör yüklerinin dağılımları incelendiğinde aşırı güven eğilimi, pişmanlıktan kaçınma ve sürü psikolojisi eğilimi olmak üzere 3 boyutta toplandığı görülmektedir. Aşırı güven eğilimi boyutunun faktör yükleri 0,51 ile 0,68 arasında dağıldığı görülmektedir. Aşırı güven eğilimi boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,51 faktör ağırlığı ile AG1 maddesinde; en yüksek faktör yükünün ise 0,68 faktör ağırlığı ile AG5 maddesinde olduğu tespit edilmiştir. Pişmanlıktan kaçınma eğilimi boyutunun faktör yükleri 0,54 ile 0,59 arasında dağıldığı görülmektedir. Pişmanlıktan kaçınma eğilimi boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,54 faktör ağırlığı ile PK3 maddesinde; en yüksek faktör yükünün ise 0,59 faktör ağırlığı ile PK1 maddesinde olduğu tespit edilmiştir. Sürü psikolojisi eğilimi boyutunun faktör yükleri 0,58 ile 0,76 arasında dağıldığı görülmektedir. Sürü psikolojisi eğilimi boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,58 faktör ağırlığı

ile SP1 maddesinde; en yüksek faktör yükünün ise 0,76 faktör ağırlığı ile SP2 maddesinde olduğu tespit edilmiştir.

5.6. Yapısal Eşitlik Modeli

Çalışmanın hipotezleri Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile analiz edilmiştir. Çalışmanın YEM yük diyagramı Şekil 4'de verilmektedir.

Şekil 4: YEM Yük Diyagramı

Yük diyagramı incelendiğinde maddelerin faktör yüklerinde önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Ölümün belirsizliği ölçeğinin faktör yükleri 0,63 ile 0,80 arasında dağılım göstermektedir. Ölümün belirsizliği ölçeğinin faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,63 faktör ağırlığı ile O5 maddesinde; en yüksek faktör yükünün ise 0,80 faktör ağırlığı ile O11 maddesinde olduğu tespit edilmiştir. Yatırımcı eğilim ölçeğinin faktör yükleri 0,52 ile 0,77 arasında dağılım göstermektedir. Aşırı güven eğilimi boyutunun faktör yükleri 0,52 ile 0,69 arasında dağılım göstermektedir. Aşırı güven eğilimi boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,52 faktör ağırlığı ile AG2 maddesinde; en yüksek faktör yükünün 0,69 faktör ağırlığı ile AG4 maddesinde olduğu belirlenmiştir. Pişmanlıktan kaçınma eğilimi boyutunun faktör yükleri 0,52 ile 0,59 arasında dağılım göstermektedir.

Pişmanlıktan kaçınma eğilimi boyutunun faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,52 faktör ağırlığı ile PK1 maddesinde; en yüksek faktör yükünün 0,59 faktör ağırlığı ile PK3 maddesinde olduğu tespit edilmiştir. Sürü psikolojisi gösterme eğilimi boyutunun faktör yükleri 0,59 ile 0,77 arasında dağılım göstermektedir. Sürü psikolojisi gösterme eğiliminin faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükünün 0,59 faktör ağırlığı ile SP1 maddesinde; en yüksek faktör yükünün ise 0,77 faktör ağırlığı ile SP2 maddesinde olduğu bulgulanmıştır. Analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde ölçeklerin faktör yüklerinin ağırlıklarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

YEM uyum iyiliği değerleri Tablo 9'da verilmektedir.

Tablo 9: YEM Uyum İyiliği Değerleri

Model Uyum İndeksleri	Yapısal Eşitlik Modeli	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	İyi/Çok İyi Uyum Değerleri
χ^2/df	2,428	$0 \leq \chi^2/df \leq 5$	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$
RMSEA	0,060	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,10$	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$
SRMR	0,040	$0,00 \leq SRMR \leq 0,10$	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$
AGFI	0,880	$0,85 \leq AGFI \leq 1,0$	$0,95 \leq AGFI \leq 1,0$
GFI	0,904	$0,85 \leq GFI \leq 1,0$	$0,95 \leq GFI \leq 1,0$
IFI	0,926	$0,90 \leq IFI \leq 1,0$	$0,95 \leq IFI \leq 1,0$
TLI	0,914	$0,90 \leq TLI \leq 1,0$	$0,95 \leq TLI \leq 1,0$
CFI	0,926	$0,90 \leq CFI \leq 1,0$	$0,95 \leq CFI \leq 1,0$

Not: χ^2 : ki-kare, df: serbestlik derecesi, RMSEA: Tahminin kök hataları kareler ortalaması, SRMR: Standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması, AGFI: Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi, GFI: Uyum iyiliği indeksi, IFI: Artan uyum indeksi, TLI: Ölçeklendirilmemiş uyum indeksi, CFI: Karşılaştırmalı uyum indeksi.

YEM uyum iyiliği değerlerinin χ^2/df 2,428, RMSEA 0,06, SRMR 0,04, AGFI 0,88, GFI 0,904, IFI 0,926, TLI 0,914 ve CFI 0,926 ve p değerinin 0,000 olduğu görülmektedir. YEM uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerini karşıladığı ve modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgulanmaktadır (Çelik ve Yıldız, 2018). YEM analizinde uyum iyiliği değerleri sağlandığından hipotezlerin test edilmesi için yol analizi sonuçlarının incelenmesi gerekmektedir. Yol analizi bulguları Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10: YEM Yol Analizi Sonuçları

Test Edilen Yol		Tahmin	S.E.	C.R.	p	
Aşırı Güven Eğilimi	<---	Ölümün Belirsizliği	0,205	0,045	4,506	0,000
Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi	<---	Ölümün Belirsizliği	0,290	0,047	6,141	0,000
Sürü Psikolojisi	<---	Ölümün Belirsizliği	0,286	0,049	5,780	0,000

Not: S.E.: (Standart Estimates) Standart Tahmin, C.R.: Critical Ratio: Kritik Oran.

H_1 , H_2 , H_3 hipotezleri YEM ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda H_1 , H_2 , H_3 hipotezleri kabul edilmiştir. Ölümün belirsizliğinin bireylerin yatırım kararlarında aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma ve sürü psikolojisi gösterme eğilimleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu bulgulanmıştır. Ölümün belirsizliği bireysel yatırımcıların aşırı güven eğilimlerini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bireyler yatırım tahminlerinin iyi olduğuna inandıklarından portföy beklentilerine aşırı güven duymaktadırlar. Ölümün belirsizliği altında bireyler kendi bilgi ve yetenekleri ile güvenilir yatırım araçlarını tercih ettiklerini düşünmektedirler. Bireylerin yatırım kararlarında ölümün belirsizliğini dikkate almaları kendilerine olan aşırı güvenlerini pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

Ölümün belirsizliği bireylerin pişmanlıktan kaçınma eğilimlerini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bireyler portföyleri değer kaybettiğinde genellikle zarar etmemek için tutmaya devam ederler. Portföy değer kazandığında ise kar etmek ve kazanma keyfini yaşamak adına finansal varlığı biran önce satmak isterler. Ölümün belirsizliği bireylerin pişmanlıktan kaçınma eğilimini kar edecekleri yatırım aracını satmalarında, zarar edecekleri yatırım aracını ise tutmalarında pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

Ölümün belirsizliği bireylerin sürü psikolojisi eğilimini pozitif yönde etkilediği bulgulanmıştır. Bireysel yatırımcılar içgüdüleri gereği diğer yatırımcıları taklit edebilmektedir. Bu durum davranışsal finans literatüründe sürü psikolojisi eğilimi olarak ifade edilmektedir. Finansal piyasalarda yatırım yapan bireyler birbirlerinden etkilenecek aynı anda satın alma veya satma eğilimi göstererek fiyatları düşürebilmekte veya yükseltebilmektedir. Bireysel yatırımcıların ölümün belirsizliği altında kar edecekleri yatırım aracını satın alma eğilimi ile gösterdikleri sürü davranışı yatırım tercihlerini pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

5.7.Farklılık Analizi Bulguları

Çalışmanın bu kısımda farklılık analizleri yapılmaktadır. Ölçeklerin tanımlayıcı istatistikleri (Bakınız: Tablo 2) incelendiğinde normal dağılım gösterdikleri görülmektedir. Ölçekler normal dağılım gösterdikleri için H_7 , H_8 , H_{10} , H_{11} ve H_{12} hipotezleri t-testi; H_9 , H_{13} , H_{14} ve H_{15} hipotezleri ise ANOVA testi ile analiz edilerek bulgular verilmiştir.

" H_7 : Ölümün belirsizliği bireylerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir" hipotezinin t testi analiz bulguları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Ölümün Belirsizliği ile Bireylerin Cinsiyetleri Arasındaki t Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	Ortalama	F	Sig.	t	Sig.(2-kuyruk)
Ölümün Belirsizliği	Kadın	278	3,101	0,074	0,786	3,783	0,000
	Erkek	116	2,719			3,805	

Not: N: Gözlem Sayısı, F: F skoru, t: t istatistiği.

Analiz bulguları incelendiğinde (F: 0,074 ve Sig.: 0,786) varyansın homojen dağıldığı modelin (Sig.2 kuyruk:0,00<0,05) anlamlı olduğu görülmektedir. H_7 hipotezi kabul edilmiştir. Ölümün belirsizliğinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ölümün belirsizliği algısının hangi cinsiyette daha yüksek olduğunu değerlendirmek için ortalama değerlere bakılması gerekmektedir. Kadınların (Ortalama=3,101) erkeklerden (Ortalama=2,719) daha yüksek ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadınlarda ölümün belirsizliği algısının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Literatürde de benzer çalışmalarda Bilge vd. (2013), Suhail ve Akram (2002) ve Cicerelli (1998) kadınların ölüm kaygılarının erkeklerden daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

" H_8 : Ölümün belirsizliği bireylerin medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir" hipotezinin t testi analiz bulguları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Ölümün Belirsizliği ile Bireylerin Medeni Durumları Arasındaki t Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	Ortalama	F	Sig.	t	Sig.(2-kuyruk)
Ölümün Belirsizliği	Bekâr	192	2,9505	0,587	0,444	-0,801	0,423
	Evli	202	3,0257			-0,800	

Analiz bulguları incelendiğinde (F: 0,074 ve Sig.: 0,786) varyansın homojen dağıldığı ancak modelin (Sig.2 kuyruk:0423>0,05) anlamsız olduğu görülmektedir. H_0 hipotezi red edilmiştir. Ölümün belirsizliğinin medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalarda ölümün belirsizliği veya ölüm kaygısının medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterdiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

“ H_9 : Ölümün belirsizliği bireylerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” hipotezinin ANOVA testi analiz bulguları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13: Ölümün Belirsizliği ile Bireylerin Yaşları Arasındaki ANOVA Testi Sonuçları

Boyut		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Ölümün Belirsizliği	Gruplar Arası	2,837	4	0,709	0,817	0,515
	Gruplar İçi	337,786	389	0,868		
	Toplam	340,623	393			

ANOVA testi sonuçları incelendiğinde Sig.: 0,515>0,05 olduğu için model anlamsız çıkmıştır. H_0 hipotezi red edilmiştir. Ölümün belirsizliği bireylerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Oysa literatürdeki çalışmalarda farklı bulgulara rastlanılmıştır. Suhail ve Akram (2002) yaşlıların ölüm kaygılarının daha yüksek; Cicerelli (1998) gençlerin ölüm kaygılarının daha yüksek olduğunu ifade etmiştir.

“ H_{10} : Aşırı güven gösterme eğilimi bireylerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir”, “ H_{11} : Pişmanlıktan kaçınma eğilimi bireylerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” ve “ H_{12} : Sürü psikolojisi gösterme eğilimi bireylerin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” hipotezlerinin t testi sonuçları Tablo 14’de verilmektedir.

Tablo 14: Aşırı Güven, Pişmanlıktan Kaçınma ve Sürü Psikolojisi Gösterme Eğilimleri ile Cinsiyet Arasındaki t Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	Gözlem Sayısı	Ortalama	F	Sig.	t	Sig.(2-kuyruk)
Aşırı Güven	Kadın	278	3,117	2,533	0,112	1,179	0,239
	Erkek	116	3,024			1,139	
Pişmanlıktan Kaçınma	Kadın	278	3,416	1,262	0,262	3,303	0,001
	Erkek	116	3,132			3,217	
Sürü Psikolojisi	Kadın	278	3,143	0,815	0,367	2,626	0,009
	Erkek	116	2,905			2,547	

Not: N: Gözlem Sayısı, F: F skoru, t: t istatistiği.

Analiz bulguları incelendiğinde aşırı güven eğiliminin (Sig.2 kuyruk:0,239>0,05) olduğu için model anlamsız çıkmıştır. H_{10} hipotezi red edilmiştir. Pişmanlıktan Kaçınma eğiliminin (F: 1,262 ve Sig.: 0,262) varyansının homojen dağıldığı ve Sig.2 kuyruk: 0,001<0,05 olduğu için modelin anlamlı olduğu tespit

edilmiştir. Kadınların (Ortalama:3,416) pişmanlıktan kaçınma eğilimlerinin erkeklerden (Ortalama: 3,132) daha fazla olduğu belirlenmiştir. H_{11} hipotezi kabul edilmiştir. Sürü Psikolojisi eğiliminin (F: 0,815 ve Sig.: 0,367) varyansının homojen dağıldığı ve Sig.2 kuyruk:0,009<0,05 olduğu için modelin anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Kadınların (Ortalama: 3,143) sürü psikolojisi gösterme eğilimlerinin erkeklerden (2,905) daha fazla olduğu tespit edilmiştir. H_{12} hipotezi kabul edilmiştir.

“H₁₃: Ölümün belirsizliği bireylerin en çok tercih ettikleri finansal araca göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” hipotezinin ANOVA testi analiz bulguları Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15: Ölümün Belirsizliği ile Bireylerin En Çok Tercih Ettikleri Finansal Araç Arasındaki ANOVA Testi Sonuçları

Boyut		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Ölümün Belirsizliği	Gruplar Arası	8,562	8	1,070	1,241	0,274
	Gruplar İçi	332,061	385	0,862		
	Toplam	340,623	393			

ANOVA testi sonuçları incelendiğinde Sig.: 0,274>0,05 olduğu için model anlamsız çıkmıştır. H_{13} hipotezi red edilmiştir. Ölümün belirsizliği bireylerin en çok tercih ettikleri finansal araca göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

“H₁₄: Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım tutarının büyüklüğüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” hipotezinin ANOVA testi analiz bulguları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16: Ölümün Belirsizliği ile Bireylerin Yatırım Büyüklüğü Arasındaki ANOVA Testi Sonuçları

Boyut		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Ölümün Belirsizliği	Gruplar Arası	7,894	5	1,579	1,841	0,104
	Gruplar İçi	332,730	388	0,858		
	Toplam	340,623	393			

ANOVA testi sonuçları incelendiğinde Sig.: 0,104>0,05 olduğu için model anlamsız çıkmıştır. H_{14} hipotezi red edilmiştir. Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım tutarının büyüklüğüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

“H₁₅: Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım risklerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” hipotezinin ANOVA testi analiz bulguları Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17: Ölümün Belirsizliği ile Bireylerin Yatırım Riskleri Arasındaki ANOVA Testi Sonuçları

Boyut		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Ölümün Belirsizliği	Gruplar Arası	4,037	4	1,009	1,166	0,325
	Gruplar İçi	336,586	389	0,865		
	Toplam	340,623	393			

ANOVA testi sonuçları incelendiğinde Sig.: 0,325>0,05 olduğu için model anlamsız çıkmıştır. H_{15} hipotezi red edilmiştir. Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım risklerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Literatürdeki benzer çalışmalar incelendiğinde Akal ve Kılıç (2020) ve Ata ve Kutukız (2021) bireylerin riski düşük yatırım araçlarını tercih ettikleri belirtmektedir. Alalwani ve Dayı (2019) gençlerin daha çok risk alma eğiliminde olduklarını ifade etmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada bireylerinin ölüm kaygılarının yatırım tercihleri üzerindeki etkisini incelenmiştir. Kadın, evli, ağırlıklı olarak 26-35 yaş aralığındaki gençler ve lisans ve üstü eğitim mezunu olan katılımcıların ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların % 40'nun aylık 4250₺ ve altında geliri olduğu ve %27,4'ünün özel sektörde çalıştıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların en çok altını tercih ettikleri, portföy büyüklüklerinin 10.000₺ ve altında olduğu ve %40'ı portföy risklerinin normal düzeyde olduğunu belirttikleri görülmektedir. $H_1, H_2, H_3, H_7, H_{11}, H_{12}$ hipotezleri kabul edilmiş, maddeler ilgili boyutta toplanamadığı için H_4, H_5, H_6 hipotezleri test edilememiş ve $H_8, H_9, H_{10}, H_{13}, H_{14}$ ve H_{15} hipotezleri ise reddedilmiştir.

Ölümün belirsizliğinin bireylerin aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma ve sürü psikolojisi gösterme eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin yatırım tahminlerinin diğer yatırımcılardan daha iyi olduğuna olan inançlarından dolayı kendi tahmin ve beklentilerine duydukları aşırı güven onların yatırım kararlarını doğrudan etkileyebileceği düşünülmektedir. Bireyler ölümün belirsizliği altında bilgi ve yetenekleri ile güvenilir yatırım araçlarını tercih ettiklerini düşünmektedirler. Analiz sonucunda bireylerin alım-satım kararlarında sergiledikleri davranışlarda pişmanlıktan kaçınma eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Bireyler finansal piyasalarda işlem yaparken içgüdüleri gereği diğer bireylerin yatırım kararlarını taklit etmeleri beklenmektedir. Bireyler finansal piyasalarda işlem yaparken birbirlerinden etkilenerek aynı anda satın alma veya aynı anda satma eğilimi göstererek fiyatları düşürebilmekte veya yükseltebilmektedir. Dolayısıyla bireylerin kar edebileceklerini düşündükleri bir finansal varlığı satın alma eğilimi göstererek sergiledikleri sürü davranışının yatırım tercihlerini pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

Farklılık analizi bulguları incelendiğinde ölümün belirsizliğinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Kadınların ölümün belirsizliği algılarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ölümün belirsizliği kadınların yatırım tercihleri erkeklerden daha fazla etkilediği düşünülmektedir. Ölümün belirsizliği medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ölümün belirsizliği ile bireylerin evli veya bekar olmaları arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir. Ölümün belirsizliği yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Kadınların pişmanlıktan kaçınma eğilimlerinin erkeklerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kadınların sürü psikolojisi gösterme eğilimlerinin erkeklerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Kadınların pişmanlık duyacağı yatırımları yapmama eğilimlerinin olduğu, diğer yatırımcıların tercihlerinden etkilenerek sürü psikolojisi eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Ölümün belirsizliği bireylerin en çok tercih ettikleri finansal araca göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmaktadır. Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım tutarının büyüklüğüne göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ölümün belirsizliği bireylerin yatırım risklerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bireysel yatırımcılar yatırım kararlarında demografik, sosyo-kültürel, psikolojik birçok faktörden etkilenmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda bireylerin ölümü düşünme ve tanıklık ile acı çekme durumlarının yatırım kararlarına etkisinin incelenmesi önerilmektedir. Bireylerin ölüm kaygıları ile risk algıları arasında herhangi bir ilişki olup olmadığının incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Finansman/ Grant Support

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50), Yazar-3 (%0)

Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50), Author-3 (%0)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50), Yazar-3 (%0)

Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50), Author-3 (%0)

Veri Analizi: Yazar-1 (%33,4), Yazar-2 (%33,3), Yazar-3 (%33,3)

Data Analysis: Author-1 (%33,4), Author-2 (%33,3), Author-3 (%33,3)

Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%33,4), Yazar-2 (%33,3), Yazar-3 (%33,3)

Writing Up: Author-1 (%33,4), Author-2 (%33,3), Author-3 (%33,3)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%33,4), Yazar-2 (%33,3), Yazar-3 (%33,3)

Submission and Revision: Author-1 (%33,4), Author-2 (%33,3), Author-3 (%33,3)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Kaynakça

- Abul, S. J. (2019). Factors Influencing Individual Investor Behaviour: Evidence From The Kuwait Stock Exchange. *Asian Social Science*, 15(3), 27-39.
- Akal, M. ve Kılıç, E. (2020). Bireylerin Finansal Yatırım Kararlarını Etkileyen Davranışsal Faktörler: İ.B.B Mali Hizmetler Birimi Çalışanları Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 131-154.
- Alalwani, M. ve Dayı, F. (2019). Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Irak Menkul Kıymetler Borsası'nda Bir Uygulama. *Journal Of The Human & Social Science Researches (ITOBİAD)*, 8(4), 3289-3313.
- Al-Tamimi, H. A. (2006). Factors Influencing Individual Investor Behavior: An Empirical Study Of The UAE Financial Markets. *The Business Review*, 5(2), 225-233.
- Alvarado, K., Templar, D. I., Bresler, C. and Thomas- Dobson , S. (1995). The Relationship of Religious Variables To Death Depression and Death Anxiety. *Journal of clinical psychology*, 51(2), 202-204.
- Atak, O. ve Kutukız , D. (2021). Davranışsal Finans Eğilimlerinin, Bireysel Yatırımcıların Yatırım Tercihlerine ve Yatırımlarda Yararlandıkları Bilgi Kaynaklarına Göre Karşılaştırılması: Muğla İlindeki Turizm İşletme Yöneticileri Üzerinde Bir Uygulama. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(1), 231-248.
- Atasever, G. ve Baydur, C. M. (2021). Muğla Konut Piyasasında Yatırımcı Psikolojisinin Analizi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 34-51.
- Awais, M., Laber, M. F., Rasheed, N. and Khurshed, A. (2016). Impact of Financial Literacy and Investment Experience on Risk Tolerance and Investment Decisions: Empirical Evidence from Pakistan. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1), 73-79.
- Aygün, Y. E. ve AYTEKİN, M. (2016). Finansta Yeni Bir Alan "Davranışsal Finans". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 143-156.
- Barak, O. (2006). *Hisse Senedi Piyasalarında Anomaliler ve Bunları Açıklamak Üzere Geliştirilen Davranışsal Finans Modelleri-İMKB'de Bir Uygulama*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Benton, J. P., Christopher, A. N. and Walter, M. I. (2007). Death Anxiety As A Function of Aging Anxiety. *Death Studies*, 31(4), 337-350.

- Bilge, A., Embel , N. ve Kaya, F. G. (2013). Sağlık Profesyoneli Olacak Öğrencilerin Ölümüne Karşı Tutumları, Ölüm Kaygıları Arasındaki İlişki ve Bunları Etkileyen Değişkenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(3), 119-124.
- Boeuf, B. (2019). The Impact of Mortality Anxiety on Attitude Toward Product Innovation. *Journal of Business Research*(104), 44-60.
- Böyükaslan, A. (2012). *Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Cicerelli, V. G. (1998). Personal Meanings Of Death In Relation To Fear Of Death. *Death Studies*, 22(8), 713-733.
- Cihangir, M., Şak , N. ve Bilgin , Ş. (2016). Bireysel Yatırımcı Demografileri: Osmaniye İlinde Risk Getiri Tercihlerinin Multinomial Probit Modeliyle İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(70), 129-142.
- Civelek, M. E. (2018). *Yapısal Eşitlik Modellemesi Metodolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Collet, L. J. and Lester, D. (1969). The fear of Death and The Fear of Dying. 72(2), 179-181.
- Çelik, M. ve Yıldız, B. (2018). Hemşirelerde Mesleki Bağlılık, Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Kamu Sektörü ve Özel Sektör Karşılaştırması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 47-75.
- Çetiner, M., Ayhan Gökçek, H. ve Turp Gölbaşı, B. (2019). Davranışsal Finans Perspektifinden Yatırımcı Davranışları Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-30.
- Çiftçi, A. (2017). *Finansal Yatırım Kararlarında Davranışsal Eğilimlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Şanlıurfa İli Merkez İlçeleri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Dastur, F. (2019). *Ölümlle Yüzleşmek: Felsefi Bir Soruşturma* (2 b.). (S. Oruç, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Demireli, E. (2007). Finansal Yatırım ve Kararlarında Risk Unsuru ve Riske Maruz Değer. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 122-134.
- Doğukanlı, H. ve Ergün, B. (2011). İMKB’de Sürü Davranışı: Yatay Kesit Değişkenlik Temelinde Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(2), 227-242.
- Elmas, B. ve Aydın, S. (2022). Hisse Senedi Piyasalarında Sürü Davranışı. H. Çalışkan Terzioğlu, N. Kırıcı Çevik, & E. İ. Çevik içinde, *Davranışsal Finans: Yatırımcı Tercihleri, Piyasa Anomalileri Kısayollar ve Yanlılıklar* (s. 1-31). Ankara: Özgür Yayınları.
- Erdoğan, M. Y. ve Özkan, M. (2007). Farklı Dini İnanışlardaki Bireylerin Ölüm Kaygıları ile Rusal Belirtiler ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 14(3), 171-179.
- Gashi, F. (2011). Türk ve Kosovalı Öğrencilerin Ölüm Kaygısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 45-65.
- Gökmen, M. S. (2021). *Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararlarını Etkileyen Etmenlerin Davranışsal Finans Teorisi İle İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hayta, A. B. (2014). Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algısına Etki Eden Psikolojik Önyargular. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183(183), 329-352.
- Hespos, R. F. and Strassmann, P. A. (1965). Stochastic Decision Trees For The Analysis of Investment Decisions. *Management Science*, 11(10), 244-259.

- Jonas, E., McGregor, I., Klackl, J., Agroskin, D., Fritsche, I., Holbrook, C., . . . Quirin, M. (2014). Threat and Defense: From Anxiety to Approach. *Advances in Experimental Social Psychology*(49), 219-286.
- Kalyoncu, H. (2011). *Ölüm Korkusu ve Panik Atak* (1 b.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kandemir, F. (2020). Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında Covid19 Pandemi Neslinin Dindarlık ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8(1), 99-129.
- Karakuş, G., Öztürk, Z. ve Tamam, L. (2012). Ölüm ve Ölüm Kaygısı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(1), 42-79.
- Kesbiç, C. Y. ve Yiğit, M. (2016). Bireysel Yatırım Tercihlerinde Risk Faktörünün Önemi; Manisa İli Yatırımcı Profili Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(613), 79-94.
- Keskin, T. (2019). *Davranışsal Finans Perspektifinde Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı. *Journal of Mood Disorders (JMOOD)*, 6(1), 47-48.
- Köroğlu, Ç., Gökbulut Kazan, H. ve Temel , E. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Finansal Yatırım Alışkanlıkları ve Davranışsal Finans Eğilimleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(1), 1-25.
- Küçükşille, E. ve Usul, H. (2012). Bilişsel Önyargular ve Yatırımcı Kararlarına Etkileri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 24-35.
- Mohammadzadeh, A., Ashouri, A., Vahedi, M. and Asgharipour, N. (2018). Death Distress Dimensions: Death Anxiety, Death Depression, and Death Obsession. *Fundamentals of Mental Health*, 20(6), 395-404.
- Özaltın, S., Ersoy, E. ve Bekçi, İ. (2015). Kar Dağıtım Politikasının Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Üzerine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 397-411.
- Özan, M. H. (2010). *İşletmelerde Alınan Finansal Kararların Yatırımcı Davranışları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özçelik, H. (2018). *Bireysel Yatırımcıların Finansal Yatırım Tercihlerinin Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztopçu, D. (2016). *Bireysel Yatırım Kararlarının Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Öztürk, Z., Karakuş, G. ve Tamam, L. (2011). Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 37-43.
- Pailer, M. K. ve Yıldız, B. (2021). *Davranışsal Finansın Temel Psikolojik Eğilimleri ve Z Kuşağı*. Ankara: İKSAD Publishing House.
- Paksoy, S. ve Aykut, M. (2021). Yatırımcı Davranışlarının Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 50-56.
- Pompian, M. M. (2006). *Behavioral Finance and Wealth Management How to Build Optimal Portfolios That Account for Investor Biases*. Canada: John Wiley & Sons, Inc.
- Sansar, N. G. (2016). Değişen Finansal Akımlar: Rasyonalizmden Davranışsal Finans Yaklaşımına. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 135-150.

- Sarıkaya, Y. (2013). *Ölüm Kaygısı Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Sattar, M. A., Toseef, M. and Sattar, M. F. (2020). Behavioral Finance Biases in Investment Decision Making. *International Journal of Accounting, Finance and Risk Management*, 5(2), 69-75.
- Schumaker, J. F., Barraclough, R. A. and Vagg, L. M. (1988). Death Anxiety in Malaysian and Australian University Students. *The Journal of social psychology*, 128(1), 41-47.
- Sever, E., Çetiner, M. ve Paksoy, M. (2020). Bireysel Yatırım Kararları ile Davranışsal Finans Eğilimlerinin İlişkisi: İmalat ve Hizmet Sektörlerinde Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(49), 9-40.
- Sezer, S. ve Saya, P. (2019). Gelişimsel Açından Ölüm Kavramı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 151-165.
- Spellman, W. M. (2017). *Ölümün Kısa Bir Tarihi* (1 b.). (A. B. Pekiner, Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Suhail, K. and Akram, S. (2002). Correlates of Death Anxiety in Pakistan. *Death studies*, 26(1), 39-50.
- Sultana, S. T. and Pardhasaradh, S. (2012). An Empirical Analysis of Factors Influencing Indian Individual Equity Investors' Decision Making And Behavior. *European Journal of Business and Management*, 4(18), 50-61.
- Taner, B. ve Akkaya, C. (2005). Yatırımcı Psikolojisi ve Davranışsal Finans Yaklaşımı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27, 47-54.
- Tekin, B. (2018). Firmaların Finansman ve Yatırım Kararları Üzerinde İyimserlik Önyargısının Etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(18), 158-171.
- Tharson, J. A. and Powell, F. C. (1988). Elements of Death Anxiety And Meanings of Death. *Journal of Clinical Psychology*, 44(5), 691-701.
- Tufan, C. ve Sarıççek, R. (2013). Davranışsal Finans Modelleri, Etkin Piyasa Hipotezi ve Anomalilerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 159-182.
- Üstüner Top, F., Saraç, A. ve Yaşar, G. (2010). Huzurevinde Yaşayan Bireylerde Depresyon Düzeyi, Ölüm Kaygısı ve Günlük Yaşam İşlevlerinin Belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 14-22.
- Yıldız, S. B., Demir, Y., Kalaycı, Ş. ve Göksu, A. (2009). Yatırımcıların Psikolojik Önyargıları: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 46(537), 91-106.
- Yürekli, A. ve Yılmaz, H. (2021). Bireysel Yatırımcıların Finansal Davranış Eğilimleri ve Bu Eğilimlere Etki Eden Faktörler. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(1), 1-21.
- Zilboorg, G. (1943). Fear of death. *The Psychoanalytic Quarterly*, 12(4), 465-475.

EK: Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Anket, “Ölümün Belirsizliğinin Bireylerin Yatırım Kararları Üzerine Etkisi” başlıklı bilimsel bir çalışma için hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, bireylerin yatırım kararları üzerinde ölümün belirsizliğinin etkisini ortaya koymaktır. Anketten elde edilen bilgiler bilimsel yayın dışında hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmakta ve hiçbir şekilde anket katılımcısının adı ve soyadı talep edilmemektedir. Verdiğiniz destekten dolayı teşekkür ederiz.

1. Yaşınızı belirtiniz.

18-25 arası 26-35 arası 36-45 arası 46-55 arası 56 ve üstü

2. Cinsiyetinizi belirtiniz.

Kadın Erkek

3. Eğitim durumunuzu belirtiniz.

İlköğretim Ortaöğretim (Lise) Üniversite (Ön lisans- Lisans) Lisansüstü (Yüksek Lisans –Doktora)

4. Ortalama aylık gelirini belirtiniz.

4.250₺ ve altı 4.251₺ -8.500₺ 8.501₺ -12.750₺ 12.751₺ -17.000₺ 17.001₺ ve üzeri

5. Medeni durumunuzu belirtiniz.

Bekâr Evli

6. Çalıştığınız sektörü belirtiniz.

Kamu Özel Serbest Meslek Esnaf Tacir Emekli Ev hanımı Öğrenci
 Çalışmıyor Diğer

7. Yatırımlarınızı EN ÇOK hangi finansal araçta (varlıkta) değerlendirirsiniz?

Vadeli – Vadesiz Mevduat Döviz Tahvil Hisse Senedi Bono
 Yatırım Fonları Altın Kripto paralar Diğer

8. Yatırım tutarınızın büyüklüğü (Toplam Portföy) ne kadardır (TL)?

10.000₺ ve altı 10.001₺ -50.000₺ 50.001₺ -100.000₺ 100.001₺ -500.000₺
 500.001₺ -1.000.000₺ 1.000.000₺ ve üzeri

9. Yatırımlarınızın (portföyünüzün) riskini nasıl tanımlarsınız?

Çok düşük Düşük Normal Yüksek Çok yüksek

Açıklama: Anketin bu bölümünde bireylerin ölüm kaygılarını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Her bir soruyu görüşünüze ve tercihlerinize göre “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” seçeneklerinden size en uygun olanı işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1- Ölümün nasıl bir şey olacağını bilememek beni kaygılandırır.					
2- Ölümün belirsizliği beni kaygılandırır.					
3- Ölümcül bir hastalığa yakalanmaktan endişe duyarım.					
4- Bir tabut görmek beni kaygılandırır.					
5- Ölürken yanımda kimsenin olmaması düşüncesi beni kaygılandırır.					
6- Öldükten sonra bana ne olacağı konusunda kaygılanıyorum.					
7- Ölümünden sonra ne olacağını bilememek beni endişelendirir.					
8- Ölüm hakkında konuşmak beni kaygılandırır.					
9- Ölümün yalnızlığı beni kaygılandırır.					
10- Nasıl öleceğimi bilememek beni kaygılandırır.					
11- Ölmenin nasıl bir his olduğunu bilmemek beni endişelendirir.					
12- Ölümle ilgili bir televizyon programı izlemek beni kaygılandırır.					
13- Yolda ilerleyen bir cenaze alayını görmek beni kaygılandırır.					
14- Taziye ziyaretlerine gitmek beni kaygılandırır.					
15- Ölürken canımın yanacağı fikri beni kaygılandırır.					

16- Ölümle ilgili bir yazı okumak beni kaygılandırır.					
17- Ne zaman öleceğimi bilememek beni kaygılandırır.					
18- Yavaş yavaş ölmekten endişelenirim.					
19- Ölmüş birinin arkasından ağlayanları görmek beni kaygılandırır.					
20- Ölümüne karşı elimden bir şey gelmemesi beni kaygılandırır.					
21- Finansal yatırım aşamasında sahip olduğum bilgilerin diğer yatırımcıların bilgilerine göre daha değerli olduğunu düşünüyorum.					
22- Riski düşük yatırım araçlarını, getirisi yüksek yatırım araçlarına göre daha çok tercih ederim.					
23- Kendi kendime aldığım finansal kararların sonucunda zarar etme ihtimalim düşüktür.					
24- Başarılı olmuş yatırımcıları takip etmek, en başarılı yatırım taktiğidir.					
25- Zarar ettiğim bir yatırım aracını zararımı karşılayana kadar bekleyip daha sonra satırım.					
26- Finansal yatırımlarımın gelecek dönemde kazandıracağına olan beklentim güçlüdür.					
27- Yeni bir yatırım aracına yönelmek beni tedirgin eder.					
28- Yatırımlarımdaki kayıplar sonucu oluşan üzüntü, beni kazançlar sonucu oluşan sevinçten daha fazla etkiler.					
29- Piyasadaki diğer yatırımcıların kararları benim için önemlidir ve çoğunluğun kararlarını izlerim.					
30- Önümüzdeki 12 ayda yatırımlarım piyasa ortalamasından daha yüksek getiri sağlayacak.					
31- Benim için kazanan bir finansal varlığı satmak, kaybeden bir finansal varlığı satmaktan daha zordur.					
32- Yatırım araçları seçiminde başkalarına göre yetenekli olduğumu düşünüyorum.					
33- Nakit ihtiyacımda aynı maliyete sahip %15 kaybettiren A yatırımı yerine %15 kazandıran B yatırımını satırım.					
34- Yatırımlarımda (portföyümde) en ufak bir kayıp olduğunda yatırım stratejimi hemen değiştiririm.					
35- Finansal yatırımlarım konusunda doğru ve sağlıklı kararlar aldığuma dair kendime güvenim tamdır.					
36- Gelecekte ekonomik gelişmelerin pozitif yönlü olacağını düşünüyorum.					
37- %100 olasılıkla 3000 TL kaybetmek yerine %80 olasılıkla 4000 TL kaybetmeyi tercih ederim.					
38- Gelecek dönemde yatırımlarımın (portföyüm) dışındaki finansal araçların kaybedeceğini düşünüyorum.					
39- Yatırım stratejimin çok sağlam olduğuna inanıyorsam, yeni gelen kafa karıştırıcı bilgilere çok itibar etmem.					
40- Kazanacağına kuvvetle inandığım bir yatırımım kaybetmeye başlasa dahi paniklemem ve orijinal stratejime sadık kalırım.					
41- Zarar eden bir yatırım aracını, alış maliyetini karşıladığında elimden çıkarırım.					
42- %80 olasılıkla 4.000 TL kazanmak yerine %100 olasılıkla 3.000 TL kazanmayı tercih ederim.					
43- Ekonomik krizlerin, içinde büyük fırsatlar barındırdığına inanandanım.					
44- Borsada kurumsal yatırımcıları takip eden kazanır.					
45- Düşüşlerde dahi kazandıran yatırım araçlarını bulurum.					